

M. KÖZGAZD. EGYETEM
Számlalt. ar. 5a-6346
8501

PROMEMORIÁK

FÖLDMIVELÉSÜNKNEK

KÖZGAZDASÁGI ÉRDEKÉBEN

IRTA

HIDEGHÉTHY ANTAL.

PEST, 1867.

Nyomatott Kocsi Sándor által (Érkövy, Galgóczy és Kocsi nyomdájában
(Hal-piacz és aldunasor sarkán 9. sz.)

MAGYAR KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM
KÖNYVTÁRA

1965

1988

1989

PROMEMORIAL

MEMORANDUM

MEMORANDUM FOR THE RECORD

MEMORANDUM FOR THE RECORD

Promemoriák.

A képviselőház megalakítván a közgazdászati bizottmányt a végre, „hogy adatokat gyűjtsön s ezek alapján oly javaslatot készítsen, mely az ország gazdasági erőinek kifejlesztését, s az ezt hátráltató akadályok elhárítását célozza,“ midőn a közgazdasági tényezőket megjelelné, melyeket különös tekintettel számbavétetni kíván, első helyre tüzte ki hazánk földmivelését. Ez időben még földmivelésünk a sarkköve egész vagyoni állapotunknak, s a közel mult 15 évi tapasztalás minden okoskodásnál világosabban kimutatja, hogy nálunk a földmivelés sorsához vannak szorosán kötve a közgazdaság többi reális tényezőinek esélyei is. A közélet kétségbenvonhatlan tapasztalásain alapuló és megedzett közmeggyőződésnek adott tehát méltó kifejezést a képviselőház, midőn az anyagi téren a földmivelés egészséges fejlesztésének előmozdítását első gondjának ismerte.

Tárgya és
célja.

Hogy a bizottmány, mely ezen cél elérésére szolgáló tervezetnek s törvényjavaslatnak készítésére kiküldetett, e feladatának egész mérvben megfelelhessen, elkerülhetlenül szükséges, hogy az földmivelésünknek jelen kóros állapotját, mindazon fejlődési viszonyokkal egyetemben vegye figyelembe, melyek ez állapotot megelőzték, ennek előidézésében lényeges tényezőkül szolgáltak, és az egészségesebb fejlődésnek maig is utját állják; hogy így kipuhatván a kórállapotnak okait, mind az elhárítandó akadályokat kijelölhesse, mind pedig az ápoló szerek és módokra nézve gyakorlati értékű országos intézkedéseket hozhasson javaslatba.

Mi gyakorlati irányu gazdák a közügy érdekében mellőzhetlen dolognak véljük, hogy az ezen fejlődési stadiumoknak s az azokra behatóbb tényezőknek megvilágítása, és a jövőre teendő közintézkedések tekintetében minél több oldalú tárgyalás keletkezzék. S ez célja ez emlékiratnak.

1. Az 1848-ik előtti időszak, melyben birtokviszonyainkra még I. Földmivelés az ösiség és urbériség bilincsei sulyosodtak, de kivált azon oknál fogva, mivel a termékek értékesítésének kulcsai a magyar korona országainak határain, és pedig nem ezek érdekében kezeltettek, nem

lehetett alkalmas arra, hogy földmivelésünk erőteljes fejlődésnek indulhasson. Egyeseknek áldozatteljes törekvései, melyek daczára e körülményeknek, a gazdasáznak némely ágaiban haladást eszközölhettek, csak kivételes tünemények voltak, de átható előmenetelben földmivelésünk nem részesülhetett.

2. A 48-iki átalakulás felszabadítá ugyan a földbirtokot előbbi bilincseiből és ez által megszerzé a földmivelésnek az általános jobbravaló fejlődhetési tért, de a váratlan meglepetésnek, az előkészületlenségnek következményét oly annyira súlyosbitották az utóbb reánk gördített mostoha viszonyok, hogy ezen átalakítási törvénynek közgazdasági, t. i. a mezőgazdaság egészséges kifejlesztésének üdvös szándoka és célja az ő leglényegesebb értékében meghiusult.

II. Az 1848-ik
utáni alakulás,
s ennek egyol-
dalúsága.

3. A munkaerejét veszített nagy birtok évekig tengett felszerel-
etlen, míg a csökkent értékű kárpótláshoz juthatott, melylyel legna-
gyobb része nem volt többé képes annak időközben megfogynakozott
életerejét helyre állítani, annál kevésbé pedig oly időszerű beruhá-
zásokot s javításokat eszközölni, melylyel hivatásához képest a me-
zőgazdasági haladottabb fejlődésnek általánosan élére állhatott volna.

4. A kis, különösen a volt urbéri birtoktól, mely felszabadulá-
sával a bekövetkezett viszonyok közt egyszersmind teljes gyámolta-
lanságra is jutott, nem is lehetett várni, hogy azonnál okszerűbb
iparosságot fejtsen ki szokásos primitív földmivelésében.

5. E tengődő zsibbadt állapotban, és minden éltető segédforrás
hiányában volt a mezőgazdaság az országban, midőn az minden ágai-
ban egyszerre oly adóztatással terheltetett, mely semmi józan arány-
ban nem állott adóképességével. A kormányhatalom köréből jelszó-
kint azon elv hirdettetvén, hogy csak a minél magasabb adóztatás
azon eszköz, melylyel a magyar korona országaiban rejlő nagy kin-
cseket napfényre kényszeríteni és értékesíteni lehet. Ez elvnek minél
nagyobb mérvben és minden kigondolható irányban való érvényesi-
tése évről évre súlyosabb, s a normalis földiparra elviselhetlenebb
adókkal terhelte a földbirtokot.

6. Nem lehet kétségbevonni, hogy ez elvnek gyakorlati alkal-
mazása elevenebb tevékenységet keltett mezőgazdaságunkban. De
hasonlított e tevékenység az árboczeit veszített tengerésznek azon
erőlködéséhez, melylyel még legértékesebb cargóját is a tenger mé-
lyébe vetni törekszik, csakhogy rongált hajóját s vele életét a végel-
merüléstől megmentse. Az ugyis csekély mérvben létező értelmi és
fizikai munkaerő ez által, a fentartó józan termelés helyett, pusztító
üzletre kényszerült gazdálkodásában.

7. Nem számítva az egyes szerencsésb körülményü törekvéseket, melyek habár némely vidéken számosabbak is, de az egészhez mérve mindig csak kivételeknek tekinthetők, a legszembeötlőbb tanúságot tesz e pusztulásról azon általános csökkenés, mely a gazdasági állattenyésztésnek minden nemében mutatkozik. És míg a gazdasági iparnak épen ez időszakán át, más államokban, az állattartás minden ágában a legmeglepőbb eredménnyel való haladás, mint legvilágosabb kriteriuma a földmivelési tökélyesedésnek, észlelhető; nálunk ellenben csak a nagy hanyatlás tűnik fel, és pedig mind a mennyiség mind a minőségre nézve; s államgazdasági tekintetben valóban megdöbbentő azon számvetési eredmény, melyet az e részt néhol létező statisztikai adatok mutatnak ki még oly vidékekről is, melyek a marhadög s egyéb nevezeteseb elemi csapásoktól megkíméltek.

8. Habár az állattartásnak e nevezetes hanyatlása is eléggé tanuskodik mezőgazdaságunknak kóros állapotjáról és a nagy veszteségekről, melyeket ez az újabb korszakban szenvedett, a fejlődési kórnak lényege azonban, közgazdászatiilag tekintve, mezőgazdaságunkra nézve főleg azon veszélyes irányban rejlik, melyet a szoros értelemben vett földmivelés, ezen kiméletlen terheltetések sulya alatt, venni kényszerült.

9. Minden tárgynak haszonvehetősége bizonyos határokkal bir, a melyeket megfelelő eszközök által és idő alatt tetemesen is tágitni lehet, de átlépni soha nem szabad a nélkül, hogy annak normalis ereje tetemesen megrongáltatnék, vagy éppen tönkretétetnék. A magyar korona terjedelmes országainak évszázadokig primitív állapotra szorított, és lényeges életszerveiben zsibbasztott mezőgazdasága valóban nem olyas valami, a mit minden ápoló eszközök nélkül, egy hatalomszóval azonnal átalakítani, s az oly nagyban fokozott terhek viselésére képesíteni lehessen, melyek még azon örökös tartományokban is már elviselhetlenné váltak, hol a földmivelés már évszázadok óta a status részéről folytonos ápolásban, s különös államgazdászati felszerelésekben részesült. Minden tevékenység, mely ily körülmények közt az üzleterőben szűkölködő földmivelésünkben kifejlett, csak oda törekedhetett, hogy módot leljen, melyen a reá rótt rendkívüli terhek sulya alatt tovább vánszoroghasson, s nem tekinthette azt, meddig lesz képes e kényszerösvényen sikerrel haladhatni. A mellőzhetlen mindennapi szükség fedezésének ideiglenes lehetővétele volt egyedüli irányadója földmivelési iparunk fejlődésének.

10. Az életfentartásnak e küzdelmében földmivelési viszonyaink **IV. A gabona-**

III. A kóros
fejlődésnek lé-
nyege.

termesztés tul- közt a gabonatermesztés volt kiválólag azon mívelési ág, mely égető fejlődésének szükségünknek fedezésére még legalkalmasabbnak mutatkozott. Ez okai, ingerei, és követke- zései. tünvén fel egyedüli mentőszerül, az egész mezőgazdasági ipar főleg a gabonatermesztésre vetette magát. Ez lett minden törekvéseknek célja, s ennek lehető legnagyobb területre való kiterjesztése és üzlete volt azon feladat, melynek létesítésében a mezőgazdaság fejlődése öszpontosult. Minden haladás, mely a földmívelésben ez új korszak alatt történt, csakis e térre szorítkozott, ugymint a jobb gazdasági eszközöknek és a kézi munkát pótló gépeknek meghonosítása, és nagy mérvben való terjesztése. Minden a kulturai viszonyok javításában a tagosztályok, folyószabályozások, lecsapolások sat. által eszközölt siker, ugyan e célznak szenteltetett.

11. Habár a földbirtoknak e minden tekintet nélküli túlterhelése már magában több mint elegendő lett volna mezőgazdaságunkat ily egészen egyoldalú fejlődési irányba kényszeríteni: nem hiányzottak másrészt az ingerlő szerek is, melyek azt ez ösvényre csalogatták. A múlt évtizedben tartósan, majdnem állandóan uralkodó magas gabonaárak elég nagy vonzerővel birtak arra, hogy az azon időszakban a monarchia középpontjából hullámszerűen tova gyűrűződő nyereszkeszedési szédelgésbe földmívelésünk is bevonassék. A nagyban eszközölt jószágbérletek, a gyakran furfangos mindenemű albérleti műveletekre való kilátásokkal, mind a birtokos, mind a bérlőre nézve mint megannyi kincsányáknak lettek kikiáltva és hirdetve. A nagykiterjedésű államjavak minden további tekintet nélkül a legtöbbit ígérőknek adattak haszonbérbe. Nagy része a nagy és közép birtokosoknak, a kellő felszerelési eszközök hiányában, szintén kapva kapott az ajánlkozó alkalmon, hogy jövedelmét kibérlések által szaporítsa. A fő szempont e kibérléseknél természetesen a minél nagyobb haszonbérre volt irányozva, és a naponkint súlyosbuló adóterhek mellett e szempont elégséges volt, hogy még a takarékosabb birtokosoknál is minden egyéb tekintetet háttérbe szorítson.

12. Mezőgazdaságunknak ez utra kényszerült átalakulása annak lényegében csak azon szükségképi következtetést szülhetette, hogy a haszonbérlőknek legalább $\frac{9}{10}$ része minden törekvését és erejét arra fordítsa, miképen a birtokoknak minden hozzáférhető értékes és pénzé tehető tartalmát lehetőleg kiaknázza, hogy súlyos kötelezettségeinek terhe alatt magát mig lehet, fentarthassa. Nem sok kivétellel a saját kezelésű földbirtokok is, általános fogatékos üzleti tényezők hiányában, többé kevésbé, de mindinkább, ezen ösvényen haladni kénytelenek.

13. Kétségbe nem vonható ugyan, hogy az ez irányban fejlődött földmívelési tevékenység, a csekély és gyámoltalan munkaerőnk mellett is, rövid idő alatt legalább is megkészszerzte gabona termésünket. De azon pusztítások mellett, melyeket az állattenyésztési és erdőállományi tökénekben előidézett, a legélénkebb figyelmebevétel követeli azon veszteség, melyet a mezőgazdaság ez uton magában a föld belértékében már is szenvedett, és méginkább azon vészteljes jövő, melynek e haladásában határozottan elébe megy.

14. E folytonosan erőltetett gabonatermelés által, különösen a még általában oly igen gyámoltalan termesztési tényezőink mellett, a földbirtoknak legértékesebb tartalma és ereje enyészik el pótolatlanul. A minden hozzáférhető részeiben eke alá hódított föld mindinkább kiszaroltatik, s ez által termésünk évről évre több esélyeknek kitéve, ugyan ezen arányban kockáztatnak, és feltartóztatlanul közelednek azon elsilányuláshoz, mely a reá fordított mívelési költséget és ipart mindkevésbé jutalmazza, míg végre lehetetlenné is teendí.

15. Mellőzvéen a haladottabb exact tudományoknak ide vonatkozó bölcsészeti tanuskodását, már maga a gyakorlati élet oly világos bizonyosságát nyújtja e szomoru állapot terjedésének, a mely eredményeiben nagyon is aggasztólag mutatkozik hazánkban. Azon körülmény, hogy az ország legnagyobb részében, különösen azon vidékeken, hol a földmives osztály nincs szükségképen földbérletre is szorulva, a haszonbér már ez évtized kezdetével tetemesen alászállott, már akkor, midőn a gabona még magas árnak örvendett; sőt midőn a buda-kanizsai vasutvonal megnyíltával a tengerre való könnyebb kivitel is már biztosítva volt; — azon hivatalosan constatált tény, hogy az 1863-ik évi szerencsétlen alföldi aszályban, vidékenkint, a teljes enyészet és pusztulás közepette, egész területü jó buzatermések is találtattak, de csakis oly egyes gazdáknál, kik a folytonos gabonatermelésre nem vetődve, földjeiket józan oeconomiával művelhették; — továbbá azon tényállapot, hogy máris léteznek oly birtokrészletek a hazában, melyeket a haszonbéres kezelés csak egy évtized folytán is haszonvehetlenné tett: mindezen a mindennapi tapasztalás gyakorlati terén felmerülő viszonyok szomoru tanuságot tesznek arról, hogy mezőgazdaságunknak ez újabb időszakai fejlődése, általában és az ő lényegében tekintve, oly káros irányba sodortatott, mely azt folytonosan növekvő pusztulással fenyegeti. E tényleges viszonyok kitüntetik egyszersmind azon roppant értékvesztéset, melyet a földbirtok e nagy mérvben fokozott gabonatermelés eszközlésével belbecsében szenvedett.

V. Egyéb al-
lamintézkedé-
seknek befo-
lyása e köros
földmivelési
állapotnak fej-
lésztésére.

16. Kimutatván ekként a mezőgazdasági fejlődésnek fölötte káros állapotát, szükségesnek tartjuk megjelelni még azon államintézkedéseket is, melyek ez állapot fejlesztésére, habár közvetve is, lényeges befolyással voltak :

midőn az okszerűbb gazdálkodás iránt való közérzék és értelem még oly primitív és gyámoltalan, mint nálunk, míg másrészt a közterhek sulya folytonosan nyomasztóbbá válik;

midőn az államjavaknak értékesítése, melyek mint más művelt államokban hivatva volnának a józan cultura előképeül szolgálni, oly módon történik, mintha ezeknek csak az ideig óráig való haszonvehetőség volna rendeltetésük ;

midőn a végnélküli finantz s más ilyféle pénzoperatiók minél magasabb kamatokat helyezvén kilátásba, még az ugy is csekély mérvű belföldi tőkéket is a földmivéléstől magukhoz ragadták ;

midőn a közönségben ugysis már a szédelgésig izgatott üzérkedési szellem, még a határtalan sokaságu lotteria játékokkal is folytonosan tápláltatik :

e körülmények közt oly törvényeknek életbeléptetése, melyekben csak az alak és a könnyen kijátszható betű, nem pedig a szellem uralkodik, nem gátul, hanem inkább kedvező alkalmul szolgált arra, hogy a gyengédebb becsületérzés, és a tisztességes, de fáradsággal járó kereset utáni törekvés mindinkább elszibbadjon, hogy az illetlen utakon való vagyönhajhászat s vele az elerkölcstelenedés mindinkább terjedjen, és azon kötelekek, melyek a munkás és munkaadó, bérlő és bérbeadó közt csak a kölesönös méltányosság érzületén alapulva lehetnek becsesek, mindinkább meglazuljanak, s a civilizációnak áldása helyett, annak minden fekélyes kinövési a földmivelés terén is gyökeret verjenek. Ily hatalmas tényezőknek együttműködése kétségkívül lényegesebb befolyást gyakorolt mezőgazdaságunknak veszélyteljes fejlődésére, mint hogy azoknak számbavételét kellő figyelem nélkül hagyhatnánk.

VI E mezőgaz-
dasági viszonyok-
nyoknak köz-
gazdasági
hordereje.

17. Ezek után szükségesnek látjuk feltüntetni e káros mezőgazdasági viszonyoknak ama horderejét, melynek lánczolatában az ország közgazdasági állapota is a legveszedelmesebb sülyedésnek kitéve vagon. Előlegesen megjegyezzük azonban, hogy e tárgyalásunkban csak az 1862-ik évig tartó s még aránylag türhetőbb gazdasági conjuncturákat vesszük számításba. Az utóbb bekövetkezett rendkívüli szerencsétlen viszonyoknak közgazdaszati eredményeit pedig, már rendkívüliségüknél fogva is e normalis szempontokból kiinduló tárgyalásnál mellőzzük, s csak utóbb és külön fogjuk szemügyre venni.

18. Feltartóztatlanul fejlődik óriás lépésekkel az anyagi téren való küzdés világszerte. A nemzeti vagyonnak minél ügyesebb értékesítése az, a miben e verseny mindinkább terjed az államok közt a világforgalomban ez utóbbi időkben, midőn a távolság napról napra enyészik, és az elszigetelő vámsorompókat a kor szelleme napról napra hatalmasabban porlasztja. Hogy egyebeket ne említsünk, elég legyen a concurrentiának azon nagyszerűségére figyelmeztetnünk, melylyel különösen az óriási mérvekben növekvő amerikai gabona- és ausztraliai gyapjuterelés azon európai államokat fenyegeti, melyek termékeikkel a világpiacra vannak utasítva. Számszerint kimutatvák mind e két világrésznek évről évre valóban mesés progressióban növekvő termelései. Kézzelfogható bizonyóságot tesz erről azon körülmény, hogy egypár év óta az ausztraliai gyapju már az európai continens posztógyáraiban foglalt tért, az amerikai gabona, sőt zsir és szalonna már magában az ausztriai monarchiában is concurrentiába lépett. De tekintetbe vévén ama hatalmas tényezőket, melyekkel különösen ez említett világrészek a mezőgazdasági termelést s termékeik elszállítását illetőleg rendelkeznek; és kellő figyelembe véve azon sajátos vállalkozási szellemet és kitartást, melylyel azok termelési képességüket határtalanul fokozni törekednek: több mint valószínűnek kell tartanunk, hogy azon súly, melylyel főleg Amerika általában nyers- különösen pedig gabonatermékeivel a világforgalmi mérlegbe már most nehezedik, nemcsak állandó lesz, hanem az ő sajátos s minden időszakos viszonyokat kiválóan felhasználni tudó képességénél fogva, a hasonértékű előnyökkel nem bíró csupán termelő európai államoknak concurrentiáját legalább is problematicussá, ha nem épen lehetlenné fogja tenni a jövőben.

19. Midőn a földmivelésünk üdvös jövődjéről való gondoskodás áll feladatunkban, szükségesnek tartjuk, hogy az erre vonatkozó, és rohammal fejlődő e tényleges világforgalmi viszonyokat az ő mértelen valóságukban tekintsük, habár az ezekről meggyőződés számos eddig táplált reményteljes kilátásainknak érzékeny lehangolását vonná is maga után. Mert értékes kiindulási pontnak csak valódi helyzetünk felismerését tarthatjuk. S e részt sokoldalú megfontolandóink vannak.

20. Hazánk kiválóan földmivelő ország, s főleg mezőgazdaságában fekszik anyagi érdekeinek súlypontja. Nem is kecsegtethetjük magunkat azzal, hogy nálunk bármi erőködések folytán is közel időben a mezőgazdasági termelésnek megfelelő fogyasztó gyárpar keletkezzen. Termékeink nagy részének értékesítésével még bizonyosan hosszabb időn át a világpiacra vagyunk utasítva, hol verseny-

VII. Megfontolandóink a jövőről való gondoskodásban.

társaink nagy mérvben szaporodnak, és érdekeinket már is nagy mértékben tulsulyozzák. Az ország földirati fekvése sem azon nemű, hogy a fő világforgalmi vonalok közelsége lényeges előnyt nyújthatna. Azon meggyőződésben vagyunk ugyan, hogy némely államgazdászatiilag legértékesebb vasutvonalnak, mint például az alföld-fiumei, még idejében történendő kiépítésével, helyzetünk a versenytetésében kétségkívül tetemesen javulni fogna. De kellő figyelembe vétén, hogy a minél olcsóbb és gyorsabb közlekedési eszközöknek létrehozására való törekvés versenytársainknál is szünet nélkül fokozódik, sőt nagyobb mérvben, és hatalmasabb tényezőkkel vezetettik sikerre: még e tekintetben sem táplálhatunk oly reményeket, melyek e legfontosabb érdekeink veszélyeztetése iránt növekvő aggodalmainkat a jövőre tartósan eloszlathatnák.

VIII. A világforgalomban való megállhatásnak fő-kelléke.

21. Bár merre tekintünk, bármily esélyek lehetőségét vegyük komolyan szemügyre, az anyagi érdekeknek ez általános és feltartóztatlan mozgalmában csak azon egy következtetéshez juthatunk matematikai bizonyossággal, hogy a világforgalomban csak az fog megállhatni, és életerős létnek örvendhetni, a ki legtöbb képességgel bír az olcsó termelésre. S ezen főszempont az, melynek súlymértékével előttünk, fontolhatjuk meg mezőgazdasági fejlődésünk jelen irányának egész horderejét közgazdasági tekintetben.

IX. Az olcsó termelésnek tényezői, és azon veszélyek melyek közgazdaságunkat fenyegetik.

22. Az olcsó termelési képességnek számos tényezői közt kétségkívül legelső helyen áll a földnek termőereje. És ezen körülményből tolul előnkbe közgazdasági tekintetben földművelésünk kóros fejlődésének legközelebbi következése. Nem kételkedünk ugyan abban, hogy a czélszerű gazdasági eszközöknek még nagyobb terjedésével, a gépeknek általánosabb használatával, s különösen a folyók szabályozása és ármentesítések körüli eredményes törekvések következtében sat. gabonatermelésünk még tetemesen fokozódhatik. De ellenben egész bizonyossággal áll előttünk azon eredmény, hogy földművelésünk, a föld termőerejének a lázas gabonatermelés által eszközölt felemésztése következtében, az olcsó termelésnek épen ezen leglényegesebb tényezőjében fokozatosan gyengítettvén, mindinkább képtelenebbé válik a világforgalmi concurrentiára, különösen pedig oly versenytársak közt, kiknek részint még a szűzföld határtalan terjedelme, részint számtalan egyéb előnyös ipartényezők állnak rendelkezésükre. S ez oly fontos körülmény, melynek államgazdasági horderejét komolyan szemügyre vétetni mezőgazdaságunk helyzete első vonalban megkívánja.

23. Továbbá azon mostoha állapot, miszerint gazdasági termékeinket, értékesíthetőség végett exportálnunk kell, már magában véve is általában igen nehezíti oly okszerű gazdálkodási módnak alakulását, a mely egyszersmind tartósan elégséges életerőt foglaljon magában. Midőn azonban e helyzet még oly módon is súlyosbitva van, hogy azon gazdasági műiparok, melyek által a földmívelési üzletnek fentartó ereje lényegesen ápolthatnék, mint a szesz- és répaczukorgyártás, lehetlenné tétetnek: e körülmények közt természet-szerű következésnek kell tartanunk, hogy mezőgazdasági iparunknak, e soknemű súlyos nyomás alatt, államgazdászati tekintetben tulajdonkép nem productív, hanem mindinkább pusztító üzletté kell sülyednie, mely az eddig ingatlannak tartott vagyont is ingóvá tenni szünetlenül törekszik. E tényállással szemben pedig nem téveszthetjük el figyelmünkben, hogy a gőzmozdonyok jelen korában e mozgóvá tétel is gyors folyamatu levén, nem évszázadok, de évtizedek is elégségesek arra, hogy hazánk földjének nemcsak zsírját, de velejét is nagy részben tovaszállítsák. S mindennek világos jelentősége az, hogy mezőgazdasági iparunk a kamat helyett tulajdonképen a földtőkét emészti, a mi ennek csak folytonos devalvatiójára, oly elértéktelenítésére, s végre oly mértékű elszegényedésre vezethet, a mely mellett nemcsak szellemi fejlődésünk, de állami létünk is lehetlenséggé válik. És ebben rejlik mezőgazdaságunk jelen fejlődési irányának államgazdászati hordereje a második, de egyszersmind az utolsó vonalban.

24. Ezek meggyőződésünk szerint azon veszélyek, melyek az abnormis ösvényre szorított földmívelési viszonyainkat s ezzel állami létünknek leglényegesebb alapfeltételét matematikai következetességgel fenyegetik.

25. Ebbeli nézeteink alaposságának kézzelfogható bizonyítását **X. E veszélynek feltűnő jeleiségei** adandók, helyén látjuk itt egyszerűen az utóbbi éveknek már is oly nagymérvű haladással az egész monarchiában, de különösen nálunk felmerült adóhátráléki állapotára mutatni. Ebből kitűnik, hogy az öszletes adóhátrálék a monarchiában, az adóösszegnek 1862-ben 12, 1863-ban 15, és 1864-ben 19 száztóljára emelkedett; a mely adóhátrálékok az egyes országokra vonatkozva $\frac{1}{2}$ száztólítól mint legkisebb egész 55 száztólilig mint legnagyobb tételig különböznek. Az 1865-ki eredményről nincsenek ugyan nyilvános adataink, de fel nem tehető, hogy ez év az aránylagos haladásban elmaradt volna. Szembetűnő ez adatoknál először is a majdnem szabályszerű számtani progressio az évenkénti sülyedésben, és 2-or különösen azon körülmény,

hogy az adóhátráléknak legmagasb számtételei épen azon országokban fordulnak elő, hol a kereseti források főleg a földmivelésen alapulnak, ugymint a magyar koronához tartozó országokban. Pedig ezekre nézve fel kell egyszersmind emlitenünk azon érzékenyen tapasztalt, s a tényállapotot még súlyosbító körülményt, hogy a folytonosan legszélsőbb szigorral üzött karhatalmi executiók sem képesek többé módot és alapot lelni az adók behajtására.

26. E számtani valósággal jelentkező tényállapot igen is kézzelfoghatólag tünteti fel hazánkban a mezőgazdaság süllyedésével már is rohamos lépésekkel bekövetkezett általános elszegényedést. De feladatunkká teszi egyszersmind különösen szemügyre venni az utolsó nyomorteljes három évnek gazdasági viszonyait s eredményeit, mert közgazdaságunk történetében e szomorú időszak minden státusférfini böleselkedésnél tanulságosabb mind a világforgalom újabb lényeges átalakulásának kimutatására, mind pedig kézzelfogható feltüntetésére annak, hogy minden államinstitutió, mely nem a közjólét előmozdításának céljából indul ki, és minden államháztartás, mely nem a közgazdaság tartós fejlesztésének helyes elvein alapszik, az anyagi érdekek rongálásával a végveszély esélyeinek teszi ki az államot.

XI. Az utolsó három évi tapasztalások, s az azokból következő közgazdasági igazságok.

27. Az 1863-ik évben aszályszülte terméketlenség és inség uralkodott az országban majdnem általánosan, s mind a mellett a terményárak csökkenése. — 1864-ben bőtermés kevés kivétellel ország-szerre, csekély árak, s minden bőtermés mellett oly nyomorúság, hogy az adót is terményekben kényszerültünk, s alig nagyjából tudtuk leróni. — 1865-ben általános rosz termés volt, a sanyaruság már tetőpontján, s mégis ugyanazon ártalanság.

28. E három évi szomorú tapasztalás legelsőbben a következő közgazdasági igazságokat tünteti fel előttünk :

a) hogy míg az előbbi időkben a terméketlenséget rendesen drágaság követte, most az olcsóbb és gyors közlekedés az államokat közel csoportba hozván, egyes országoknak terméketlensége, bár oly terjedelmesek is, mint hazánk, a terményárakat fel nem szöktetheti ;

b) hogy e nagyban váltakozó három évi termelési eredményeink, ugymint két terméketlenség s egy bőtermés, sem voltak képesek az általános termékáron változtatni, hanem azok mind egyformán csekélyek maradtak ; a miből ismét világosan következik,

c) hogy hazánk, nagy termőképessége mellett is, a nagy világforgalomban, melybe vonatva, s melyre termékeivel utasítva van,

döntő befolyást nem gyakorolhatván, csakugyan kénytelenítve van ennek esélyeivel minden irányban megbirkózni.

29. Két szempont az, melyeket ez utóbbi állapotok tényleges evidentiában mutatnak fel hazánkban: az olcsóság és a köznyomor. Midőn azonban az olcsóságnak világforgalmi általánosságát el kell ismernünk, nem vonhatjuk meg figyelmünket azon szembeötlő tünetenyttől, hogy az ezen olcsósággal a gazdákra bekövetkezett calamitások fokai, magában a leginkább számításba jövő európai államokban nemcsak egyenlő nem volt, hanem nagyon is különbözött úgy annyira, hogy míg ez olcsóság például az egész német vámegegyületben, Németalföldön, a Skandináv államokban, Nagybritanniában szokatlanságánál fogva csak bajt okozott, Franciaországban már szerencsétlenségnek nevezhető; az ausztriai monarchiában pedig, de különösen a magyar koronához tartozó országokban teljesen pusztító veszélylyel fenyegető alakot öltött.

30. Nem hunyhatunk szemet azon tény felett, hogy e calamitásoknak ily különféle fokozata a szerint sulyosbodik, a mint a közterhek aránytalansága a termelést drágítja, és nem mulaszthatjuk el azon államgazdasági igazságról való meggyőződésünket kifejezni, hogy az ország mezőgazdaságára pusztítólag sulyosodott veszély nem épen a termékárak csekélységének szükséges következtetése, hanem csak ott kezdődik, hol a termelés költségei, melyeknek a közterhek oly tetemes részét alkotják, mint nálunk, a tiszta jövedelmet nagyrésztben felemésztik, vagy épen meghaladják. És kénytelenek vagyunk egyszersmind constataálni azt, miszerint épen ezen államgazdasági igazságnak az államháztartási intézkedéseknél való teljes mellőzésében rejlik forrása azon vigasztalan helyzetnek, hogy míg ez ideig csak a terméketlenség tartatott csapásnak, de a bőtermést mindenki áldásnak ismerte: jelen viszonyainkban az Istennek legnagyobb áldása közt is, mint például az 1864-ki bőtermés volt, feltűnő nyomor és sinlődésre van kárhozhatóva az ország.

31. E körülmények világossá teszik azt, hogy mezőgazdaságunkat az ez utolsó három év alatti olcsósággal nemcsak az általános calamitás érte, hanem hogy az egy az egész közgazdaságra mélyen beható krízisbe lépett. De feladatunk levén ez ügyet gyökeresen tárgyalni, helyén látjuk felemlíteni, hogy midőn e jelen krízis által az ausztriai birodalom s itt különösen hazánk a legérzékenyebb szenvedésekben részesült, épen Franciaországnak földmívelése az, mely é

XII. Az olcsóság általános-sága, s az ebből eredő calamitások fokai.

XIII. Nem az olcsóságban rejlik a mezőgazdaságunkat pusztító veszély.

XIV. Az ausztriai monarchiának és Franciaország-nak analog helyzete az olcsósági krízisben, s az e feletti nézetkülönbségek.

szenvedésekben hozzá legközelebb áll. Felemlítjük ezt, mert ez analog állapotoknak illusztrációja némi behatóbb világot nyújthat a dolog lényegében való eligazodásra. Igen feltűnő ugyanis, hogy midőn Franciaországban és itt kiindulási pontul az olcsósági krisist, mint a mezőgazdaság szenvedéseinek kutforrását egyenlően elismerték, e krisist okára nézve ott és nálunk teljesen eltérő nézetek uralkodnak.

32. Franciaországban, hol az előbbi általánosan 24 frankkal jelelhető buzaár, az utóbbi 3 év alatt 16 frankra csökkent hectolitrekint, e krisis okául főleg a kereskedelemnek császárak által alkotott újabb irányát tartják, melynél fogva 1861-ben az ingó vámber (echelle mobile) megszüntetvén, az idegen gabonának beviteli váma hectolitrekint állandóan 5 centimre szállított; és a beviteli vámnak 2 frankra leendő felemelésében gondolják főleg mezőgazdasági bajaik orvoslatát rejteni. Nálunk, hol a buzaár ugyan ezen idő alatt, általánosan véve 5 forintról $2\frac{1}{2}$ forintra szállott, a nézetek oda látászanak leginkább hajlani, hogy ez olcsósági krisis oka a forgalombeli pénzjegy öszvegének megapadásában található fel, s ennek szaporításával hitték rajta segíthetni.

33. Tekintve azonban Franciaországra nézve ama csalhatatlan tényállást, hogy az ő gabona bevitelük épen e három kritikus évben, az alacsony beviteli vám mellett is, feltűnő csekély volt kivitelükhöz képest; — miután a hivatalos jegyzetek például a mult 1865-ik évre is a buzában 2,155,563 metrikus mázsa bevitt, ellenben 6,650,940 m. mázsa és így háromszoros kivitt mutatnak fel; — kétségtelen az, hogy ezen csekély bevitelük épen számba sem jöhet a bekövetkezett olcsóság előidézése tekintetében.

34. Nálunk pedig, ha figyelembe vesszük, hogy e 3 év alatt az ausztriai nemzeti bank, a valuta kiegyenlítésének előkészítésére, bankjegyei öszvegének körülbelül csak egy negyed részét vonta be, míg másrészt az agio leszálltával a forgalomban maradt öszvegnek valutája majdnem ugyanannyival gyarapodott: meg kell győződnünk, hogy a gabonaáraknak felére apadt olcsóságát főleg a bankjegy forgalom szűkében keresni helytelenség. Mind a francia, mind pedig a magyar gazdák által vitatott eme szempontok, melyek egyébiránt épen egymás ellen is tanuskodnak, sokkal csekélyebb értékű tényezők, minthogy azoknak bármelyikét a gabonaneműeknek az egész világforgalomban bekövetkezett általános olcsósága okául tekinteni lehetne.

35. A földmivelésnek ugyanis természetében fekszik, hogy azt,

bármily lényeges átalakulás legyen az jóra vagy rosra, csak évek során át való behatás következtében érheti, s így egyes rendszabályok vagy mozzanatok rögtöni befolyása oly mély nyomot, mint a mult 3 évi olesósági krízis, épen nem hagyhat rajta. Ez olesósági krízisnek forrása is a mult évtizednek tartósabb fejlődési momentumai-ban található fel.

36. A mult évtizednek háborui, különösen pedig a keleti, a mely egyzersmind Európának egyik kiválóan termelő részét, t. i. a nagy Oroszországot, a közforgalomból huzamosan kizárva tartá; továbbá azon körülmény, hogy épen azon időszakban a nagy consumtióval bíró, s ennél fogva a termékforgalomba legnagyobb súlyt vető, nyugoti államok gyakori majdnem állandó szűk termésekben szenvedtek, úgy hogy például Franciaország is rendesen importálni kénytelenült, s importja 1861-ben már egész 12 millió metr. mázsára emelkedett csak buzából; ezek voltak a mult évtizednek rendkívüli bár, de huzamosságuknál fogva a földmivelésre lényegesen beható közgazdasági momentumai, mert szükségképen azon magas árait idézték elő a földmivelés termékeinek, minőket ily állandóan a gazdaközönség mindezeideig nem tapasztalt.

37. E magas árak pedig, melyekben a mezőgazdaság feltünő jutalmát mintegy állandósítva látta, rendkívüli erőmegfeszítésre gerjesztették a földmivelést világszerte. A kornak speculativ szelleme ragadta azt is meg mindenfelé, különösen az oly kelendőségben volt gabonaneműek előállításában, s egy évtized folytán a legnagyobb eredményeket idézte elő a földmivelő világban. Mesés progressióban fokozódott a világforgalom hálózatába eső államok és világrészeknek gazdasági termelése. Így például Franciaországban míg a népesség 6% -al, addig a termelés 50% -al szaporodott, s mi magunk e hazában több mint megkétszerezettük gabonatermelésünket ez időszak folytán. Ezen fejlődési viszonyokhoz járult még azon körülmény is, hogy az utolsó években, úgy mint 1862 óta, épen a legnagyobb fogyasztó államok, mint Angol-, Francia- és Németország kiváló bőtermésekben részesültek.

38. E nagyszerű termelési eredményekkel szemben a fogyasztás — igen természetes okoknál fogva — aránylagosan nem növekedhetett; és így nem következhetett be más állapot, mint rohamosan felszaporodott termékeinek, a keresettség hiányában, általános elértéktelenedése, s azon olesóság, melyet az egész világpiacon tapasztaltunk.

39. A mezőgazdaság általános fejlődésének ezen lefolyt momen-

**XV. Az olesó
sági krízis
valódi oka.**

tumai kezünkbe adják tehát a biztos vezérfonalat, s a végzetserű olcsóságnak okát világosan a tultermelésben mutatják ki. Igen természetes, hogy a gabonának, mint főtápszernak, csekély értéke, a husz, szesz, s egyéb terményzickeknek olcsóságát is maga után vonta. És midőn a gazdasági termékeknek ily mérvű elértékteleződése bekövetkezett, a kedvezőbb időszakban felszökkenő költségek és terhek pedig azonképen fenmaradnak, szükségképen beáll azon krízis, melynek minden irányban ható következtései, különösen az ily majdnem kizárólagosan agriculturalis országokban, mint a miénk, kiszámíthatlanok.

40. Meggyőződven arról, hogy az olcsóságnak oka a tultermelésben rejlik, és hogy az általános, de annak kisebb vagy nagyobb fokozata főleg attól függ, a mint az illető állam nagyobb vagy kisebb belconsumtióval bír, vagy termékeit épen a távol világpiacra kivinni kényszerül; hátra van még annak kimutatása: mi légyen az oka, hogy az olcsóság általánossága mellett, az ebből következett krízis hatásai oly annyira különböztek, hogy míg egyes államokban csak a meglepetésnek átvonuló zavarát okozták, másutt szerencsétlenséget, sőt életveszélyt idéztek elő?

XVI. Miért idézett elő nálunk oly pusztítást az olcsósági krízis?

41. Azon analogia, mely e tekintetben Franciaország és az ausztriai birodalom álláspontjában létezik, a legegyszerűbb felvilágosítást nyújtja e kérdésnek. Ott és itt a földbirtoknak a múlt évtizedben létezett magas terményárakra számított jövedelmezhetőségét vették kiindulási pontul az államháztartás megalapításában; ott és itt azon rendkívüli esetleges de nem normalis állapotokra, mint biztos alapra építették az adók különféle nemeit, és fokozták azt a már akkor is alig elviselhető magasságra. Ez aránytalanul túlesigázott adók terhével ott és itt annyira súlyosították a mezőgazdasági termelésnek költségei, hogy ezek annak jövedelmét még a rendes termőévekben is legnagyobb részt felemésztték, a mostohább években pedig azt tul is haladván, magát a mezőgazdaság tőkéjét is mindinkább csorbitják.

42. Az államgazdasáznak a közgazdasáztrovására való ily minden tekintet nélküli kicsapongásában, — a mezőgazdaságnak e minden józan számítással ellenkező abnormis adókkal való terheltetésében fekszik lényeges oka annak, hogy az olcsósági krízis Franciaországban a gazdákra oly érzékeny szenvedéseket hozott, nálunk pedig őket a végpusztulásnak szélére juttatta; azon különbséggel, hogy míg Franciaországban, melynek közgazdasága legalább felerészben világra szóló jeles mű- és gyáriparában rejlik, e szenvedés

csak a gazdákat sújtja, nálunk, hol a közvagyonot majdnem egészben a földmivelés képezi, s a létező kevés műipar is csak a földmivelőosztálynak fogyasztó képességén élődhetik, e szenvedések köznyomorrrá és közelszegényedéssé fejlődtek ki, úgy annyira, hogy még a telkes földbirtokkal bíró néposztály is már minden előbbi takarékaiktól és értékesíthető ingó vagyonából kifosztva lévén, bármily mostoha esélyekben egész vidékenkint könyöradományra szorul, és ez inséges vidékek évről évre nagyobb mérvben szaporodnak.

43. Midőn gazdasági érdekeink már is ily kérlelhetlen következetességgel haladnak ezen a mindinkább súlyosztó ösvényen, melyen egész vagyoni értékünk koczkaztatik: kötelességünknek tartjuk, hogy gazdasági helyzetünk teljes felismerésének tekintetéből a jövőnek — legalább a közel jövőnek — ködfátyolán átható kilátásainkat a lehető esélyekre nézve constatirozzuk. E célra mindenekelőtt szükségesnek látjuk szoros figyelemben tartani azon kimutatott szempontot, hogy ez olesósági krízis főleg a tultermelésből ered. És szemben ezen általános tultermeléssel, mely minden tekintet nélkül egyes országok és vidékek termési sikerére vagy hiányára, a világpiaczon kérlelhetlenül szabályozza a termékek árát, s így illetőleg a mienket is; leginkább csak a következő conjecturákban állapodhatunk meg:

XVII. Földmivelésünk esélyei a jövőre nézve.

44. Lehető, hogy azon államokban, melyek a világforgalomban lényeges tényezőkként szerepelnek, a közel jövőben is egyes éveknek nagyobb mérvű terméketlensége következik be, és ennek folyamában a felhalmozódott termékkészletek igénybe vétetvén, e kérésesség azoknak árát is tetemesen emelni fogja; de ez oly esély, mely a mi rovásunkra is történhetik, a mint azt a legutóbbi időkben csakugyan elég szomoruan tapasztaljuk. Lehető továbbá, hogy valamely terjedelmesebb háboruk a gazdasági termékeknek s különösen a gabonának árát felszöktetnék, a mint azt a mult tavaszon kitört háboruskodás csakugyan mindjárt meg is indította. De nem tekintvén azt, hogy ily állapotnak tartóssága az államok kimerültségénél fogva nem is gondolható, és még ez esetben is más oldalról igen valószínűleg sokszoros veszteségben és károsulásban részesülhetünk. Ezen esélyek mindegyike egyébiránt, bármi tekintetben is, csak alkalmilag s csak rövid időre képes az olesóságot megszüntetni, de állandóbb fordulat eszközlésére nem alkalmas.

45. A folyó 1866-ik esztendő ez eshetőségeket szomorú valósággá alakította. Majdnem europaszerte beköszöntött a nagymérvű terméketlenség, melyben hazánk, mely egyes vidékek kivételével

általános közsegélyezésre szorult, fájdalom, a legsujtottabb. Vészteljesen vonult el felettünk a háboru is, melynek következései csakis tágitották sebeinket. Ehez szegődvén még pénzjegyeink értékének tetemes csökkenése, bekövetkezett ugyan gabonaféle termékeinknek előbbi magas árkelete, de a nélkül, hogy általában ennek hasznát láthatnánk, vagy pedig ebből a jövőndő normalis gazdasági viszonyok közt az előbbi olcsóság vissza nem kerülését legkevésbé is következtethetnénk.

46. Sőt e rendkívüli s nem is ohajtható eshetőségek ellenében kellő figyelembe vonván a következőket:

a) hogy mindazon törekvéseknek, melyek nálunk az egyéb industrialis terményezikkek — mint például dohány, kender, len, komló — művelésének terjesztésére az újabb időkben történtek, mely nehéz akadályokkal kell küzdeniök; de hogy még átható sikerülésök esetében is mily aránytalanul csekély tér az, melyet ez iparanyagoknak terjedelmesb művelése is a gabonatermeléstől el fog vonhatni;

XVIII. Magas gabonaárakra tartósan nem számíthatunk.

b) hogy nálunk is alig fog valaki találkozni, ki a gabona olcsósága miatt földjét parlagon hevertetni fogja, s hogy a más államokbeli gazdák is ez általános tultermelés tekintetéből szorgalmukkal felhagyni nem fognak, sőt biztosan várható, hogy valamint még nálunk is — habár csak kisebb mértékben — de különösen az új világ-részekben milliónyi holdak fognak még az eke alá hódolni;

c) hogy a folytonosan terjeszkedő reáltudományok hatalma, az ő körébe eső és segédszárnyai alatt előre törekvő államokban, a meglevő gazdasági ipart, s ezzel a termelést még tovább is határtalanul fokozni fogja;

d) hogy végre a mezőgazdaságnak már természetében fekszik, miszerint lényeges átalakulásokon csak hosszabb évek során juthat keresztül;

mindezen fontos körülményeknek illő figyelembevételé azon meggyőződést érlelik meg bennünk, hogy megtörténhetik ugyan, miképen a gabonaárak a fentemlített rendkívüli okoknál fogva, egyes rövid időközönként felszökkennek, a mint épen jelenleg is tapasztaljuk, de oly tartósan mint a múlt évtizedben, vagy épen állandóan magas gabonaárakra számot nem tarthatunk; s hogy ennél fogva rendes viszonyok közt; főleg gabonatermékeinknek a sokadalom szülte olcsósággal kell még tartósan a jövőben is megküzdeni a világpiaczon.

47. Mezőgazdaságunknak e rendeltetése világosan kimutatja, elöztünk a főzcél is, melyre érdekeinek előmozdításában kétségte-
 nélkül törekednünk kellettünk s ez abban áll, hogy termékeinket, minőségükhöz mérve, minél olcsóbban adhassuk; ehez pedig mindenekelőtt szükséges, hogy azokat minél olcsóbban termeszthessük is.

**XIX. Földmi-
 velésünk fej-
 lesztésének fő-
 célja: minél
 olcsóbban ter-
 meszteni.**

48. A tényezők, melyek mezőgazdaságunkat erre lényegesen képesíthetnék, főleg kétfélék; t. i. olyanok, melyek már természetük-
 nél fogva közgazdasági államintézkedésektől függenek, vagy pe-
 dig saját mezőgazdasági törekvéseink által létesíthetők. Jelen felada-
 tunk qualificatiójánál fogva csak az elsőrendűeket, az államintézkedés
 alá esőket tehetjük figyelmünk tárgyává.

49. Mezőgazdaságunk jelen helyzetének tárgyalásában kimu-
 tatván annak veszélyteljesen kóros állapotát, elismertük egyszersmind
 azt, hogy ez gyökeres orvoslatot igényel. Mint ez orvoslati tanácsra
 hivatottaknál szükséges, hogy a gyógymódra nézve is feladatunknak
 magas színvonalára lépjünk, és a józan orvosként elismerjük, hogy
 legelső teendőnk azon akadályoknak elhárításában áll, melyek a test-
 szervezet természet szerű funkciójának utjában állanak.

**XX. Az olcsó
 termelésnek
 államintézké-
 dések által el-
 hárítandó aka-
 dályai.**

50. Az eddig működött államkormányzati rendszer, mely nem
 a közgazdaság valódi érdekeinek erőteljes támogatását vette kiindul-
 ási pontul, s nem a közjólét sikeres előmozdítását tűzte ki főcélul,
 hanem a mely már szervezeténél fogva is egy oly államháztartásra
 kényszerült, a mely az országnak vagyoni életerejét is már nagyrészt
 felemészte, mint a földmivelés üdvös fejlődésének főakadálya, az el-
 hárítandóknak első sorában áll. S ennek kapcsában következik az
 uralkodó adórendszer.

51. Az értetlenség mellett csak azon ellenséges indulat, mely-
 lyel köztudomásilag az államkormányzat közegei a földadó alapjául
 szolgáló katastrális becük megállapításában, fokozva még a tulbuz-
 góság jutalmaztatásának biztos kilátásával, eljárak, képes kulesát
 nyújtani a földadó azon nagyszerű mérve megalapításának, melylyel
 az ország terhelhetik.

**XXI. Az adó-
 zási mérve és
 rendszer.**

52. Tudva, hogy az ezen adómegalapítási eljárásra nézve a kor-
 mányközegeknek nyílt utasításai azt tartalmazták, hogy a földjöv-
 delmi becükben a 40 év előtti olcsó gabonaárak veendők alapul, s
 hogy az ezen alapon számítandó tisztajövedelemnek a magyar korona
 területére 16 száztólja proclamáltatott adótételül: egyszerű józan
 számítás mellett mindenki csak azt képzelhetné, hogy a becű alap-
 jául vett rendkívül olcsó — és a cataster behozatala idejében ural-

kodott magas árak közti különbség nél fogva, a mi földadónk mindennemű pótlékaival együtt, tényleg legfelebb is a Németbirodalom legmagasabban megadóztatott államának, t. i. Poroszországnak földadója mértékét, azaz a tiszta jövedelemnek $9\frac{1}{2}$ száztólját éri fel. Mily eredményt mutat azonban a száraz valóság?

53. Midőn e kérdésre válaszolnánk, nem vesszük figyelembe a termékletlenséggel sújtó éveket, mire nézve egyébiránt már az is elég nevezetes, hogy még a teljes termékletlenség sincsen, ha az péld. nem jégveréstől vagy nagyszerű vizáradástól származott, jogositva adómentességre. Kihagyjuk a számításból azon elég számos eseteket is, hol a fizetendő adóösszeg az egész tiszta jövedelmet igénybe veszi. A mint szintén tekintetbe nem vehetjük azon kivételes viszonyokat, melyekben a földbirtokosoknak sikerült adóilletéküket még a reclamatiók és superreclamatiók torturáin keresztül is mérsékelt határok közt megtarthatni.

54. Rendes mindennapi tapasztalásunk és meggyőződésünkben merített válaszuk e kérdésre csak azon nyilatkozatban öszpontosulhat, hogy az adóösszeg, melylyel a mostani rendszer mellett a földbirtok terhelhetik, általában és a nagy egészben véve, tényleg a föld valóságos tiszta jövedelmének legalább 50 száztólját emésztí fel.

55 Ezen adózási mérv sokszorozva haladja tul azon adóztatási arányokat, melyek minden más, a közgazdasági elveket méltányosan számításba vevő államokban léteznek; sőt végzetlenül számos körülményeknél fogva még az örökös tartományi adóarányval sem tehető párhuzamba, mert azt is messze túlhaladja. Azon nyilvánvaló pusztítási progressio pedig, melylyel az ország mezőgazdaságát ennek tökéjében is már eddig elnyomorította, kézzelfoghatólag meggyőzhet minden államgazdát arról, hogy ez adózási rendszer mellett, tartósan már állami lét sem lehetséges: s hogy annál fogva ez, mint a nemzeti vagyon főtényezőjének, a földmivelésnek teljesen veszélyeztetője, a közgazdasági fejlődés első és minél előbb elhárítandó akadályaul tekintessék.

56. Az országban ezerekre megy a száma azon szeszgyáraknak, melyek a lefolyt évtized alatt, a tuladóztatás sulya alatt, üzletük megszüntetésére kényszerültek; míg az északi Német- s különösen Poroszország még a trieszti piacon is nagy tért foglalt el előlünk szesziparának termékével. Napról napra kevesbülnek répaczukorgyáraink üzletei ugyanezen, a helyi viszonyokat semmi tekintetbe nem vevő tulterhelhetési módnak következtében. Eltekintve attól, hogy mennyi beruházott töke válik így semmivé s vesz el a közvagyonból, -- el-

tekintve ez államgazdászati eljárásnak, már ugyan a kormánykörökben is, de csak post festum elismert, financia-politikai fonákságától, — kiszámíthatlan azon veszteség, melyet e tényállapot magában a földmívelésnek lényegében mindinkább előidéz. Mind a tudomány, mind a tapasztalás világosan kimutatják, mily nehéz helyzete van már magában véve a kivitelre utalt földmívelésnek a tekintetből, hogy módját lelje termeszto képességének tartósságát és állandóságát biztosítani. A szesz- és czukorgyártásnak, mint oly gazdasági iparágaknak, melyek által nyers termékeinknek épen a természetére legértékesebb része a földmívelésnek megtartatnék, s ennél fogva mint a termőképesség fentartása leglényegeseb módjának korlátozása vagy épen megsemmisítése a mezőgazdaságot éltető erejétől fosztván meg, ennek egészséges fejlődésére nézve lényeges akadályul tekintendő. Sugyan ezen közgazdasági érv harcol a lisztművekre vetett s a malomipar kellő fejlődhetésének gátul szolgáló magasb vasuti szállítási bér ellen is.

57. Helyén látjuk itt mezőgazdaságunk egészséges fejlődhetésének a közintézkedéstől függő első rendű akadályai közt, ennek még egy hatalmas nyüget felemlíteni, s ez az államnak nemzetközi vámpolitikája, a mennyiben súlyával közvetve földmívelésünkre nehezedik.

58. Termesztményeink nagyobb részének értékesítésével a világi piacra levén utasítva, földmívelési érdekeink ennél fogva általában ugyan a kereskedési szabadság irányába vonzanak bennünket. Nem kételkedünk azonban nyíltan bevallani meggyőződésünket azon közgazdasági elv igazságáról, hogy a belföldi mű- és gyáripár a legállandóbb s így legbiztosabb fogyasztója a nyers termékeknek. Világos bizonyosságát látjuk ennek épen a lefolyt három év általános olesósági krisisében is, midőn például a nagyobb consummens műiparral bíró Franciaországban a mezőgazdasági termékek ára csak egy harmadával csökkent, míg az nálunk minden terméketlenség daczára felére alászállott. S e viszonynál fogva habár terhünkre esik is a silányabb műczikkéknek gyakran drágábban való vásárlására kényszerítve lenni, de a belföldi ipár fejlődésének bizonyos határig — t. i. az aequitásig — való védelmi ápolását mezőgazdaságunknak magasb és távolabb terjedő érdekeinél fogva helyén találjuk. Azonban átlépve látjuk az államnak vámpolitikájában e határt akkor, midőn a gyáripárnak vámvédelme oly fokon tartatik a külföld irányában, hogy ez, t. i. a külföld közgazdasági érdekei egyensúlyának oltalmazása tekintetéből okadatoltnak tarthatja, gazdasági termékeinknek bevitelét lényegesen megnehezíteni; a mint ez például a többi közt

XXII. A vámpolitikának a földmívelés rovasára köve-tett iránya.

borunkkal történik, mely a szomszéd német vámegegyesületből e módon úgy szólván kizárva tartatik. Az állami vámpolitikának e nemű rendszere az egész közvagyonállapotra határozottan pusztító hatással kell, hogy legyen. Mert midőn ez által a földmivelésnek jólétét gátoltatik sőt aláásatik, a gazdák nagy osztályának az iparcikkekben való fogyasztási képessége is mindinkább csökken. E csökkenéssel pedig magának a világgazdasági concurrentiára képtelen, és épen ennél fogva a belföldi fogyasztásra szorult mű- és gyáriparnak életfeltétele is megsemmisítettik. A vámpolitikának ily fokozatu védvám rendszere tehát az, melyet mezőgazdaságunk viszonyaira nézve lényegesen káros befolyásnak, és szükségképen mellőzendőnek tartunk

XXIII. A földmivelés érdekeinek minden más iparérdekeknek való alárendelése.

59. A mezőgazdaság s különösen annak műipara legalább is ugyanazon physical munkát, s értelmi törekvést és szorgalmat igényel, mint bármely más ipar, sőt eredményeiben sokkal több esélyeknek van kitéve. S mindemellett, hogy közzgazdaságunknak súlypontját képezi, nem valami előnyösség az, a mit az államintézkedéseknél számára igénybe venni ohajtunk. Hanem midőn a monarchiában mindeddig követett államgazdasági rendszereknek, melyeknek mind egyikében a földmivelés érdekei a többi iparérdekeknek egyenesen feláldoztattak, azon eredményével állunk szemben, hogy mind az egyik, mind a másik a pusztulás örvényének szélére jutott: a jövőre való mindazon államintézkedéseknél, melyek a közzgazdaság állapotának egészségesebb alapokra való helyezését veszik czélba, azon vezérelvével tartjuk általánosan és szükségképen elfogadandónak és követendőnek, mely mind a direct és indirect adóztatási terhekben, mind pedig egyéb közviszonyi érdekekben a mezőgazdasági iparunk minden más iparágakkal és kereseti módokkal való méltányos egyenlőségét biztosítson.

XXIV. A termékek szállításának aránytalan drágasága.

60. A gazdasági termékeknek szállítása szintén a termelés költségeinek rovására esvén, ennek drágítására kétségkívül igen lényeges befolyást gyakorol. Midőn tehát mezőgazdaságunk üdvös fejlődésének főszempontját az olcsó termelésben látjuk, nem mulaszthatjuk el egyrészt az államsegedelemben részesülő szállítási közegeknek példátlan magas tariffáját, másrészt pedig azon vasutvonaloknak, melyek kiválóan termelő vidékeinknek a világgiaczczal való czélzerűbb s olcsóbb összeköttetését eszközölnék, nélkülözését, mint mezőgazdaságunk kellő fejlődhetésének szintén egyik fontos akadályát kijelelni.

XXV. A föld-

61. Kimutatván eként főszempontokban azon akadályokat, me-

lyek mezőgazdaságunk kóros állapotában a testszervezet természet-
 szerű rendes functiói helyreállításának útjában állanak, s ennél fogva
 mindenekelőtt elhárítandóknak mutatkoznak, áttérünk az államin-
 tézkedésektől függő gyógyszereknek azon nemeire, melyeknek al-
 kalmazása által a fennebbiek eszközlése következtében életképessé
 válandott mezőgazdaságunk organismusának életerejét gyarapítani,
 s üdvös fejlődésének — közgazdasági tekintetben — alapját meg-
 vetni, jelen törvényhozásunk feladatának ismerjük.

62. Az agrariális törvényhozásnak, melynek befolyása nemcsak
 a földmivelés fejlesztésére, hanem a nép összes tevékenységének irá-
 nyára nézve is legnagyobb fontossággal bír, első feladatául tűnik fel
 előttünk, hogy a földbirtoknak lehető teljes értékesítését lenyügözve
 tartó viszonyokat és kötelezettségi terheket elmellőzvé, annak sza-
 bad használatát létesitse, és a mezőgazdasági hasznos tevékenység-
 nek minél hamarább szabad mozoghatást biztosítson. Mert e cél el-
 érésének bármi okból való hátráltatásából — kivált ez időben —
 mind a köz- mind a magángazdasági érdekekre kiszámíthatlan vesz-
 teség háramlik.

63. Sürgető szükségnek tartjuk ennél fogva, hogy az ide vonat-
 kozó tagosítási, elkülönzési törvények, és az urbéri kötelekből még
 fenmaradt szolgálmányi és terheltetési kölcsönös viszonyok, mint
 hegyvám, faizás sat. megváltására célzó törvények, s törvényszerű-
 vé honosult államintézkedések — habár ez utóbbiaknak az urbéri
 megváltások kivételére vonatkozó szellemét és irányát olyannak kell
 is kijelentenuünk, melynek alkalmazása a tulajdon- s magánjogra
 nézve a közfogalmat hosszú időre és a közügynek tetemes kárára
 megrendíté, — a törvényhozás útján oly kiegészítést nyerjenek, mely
 által mindennemű huzavonásnak eleje vétetvén, azoknak g y o r s a b b
 és k ö l t s é g k i m é l ő b b általános érvényre jutása eszközöltessék,
 és így az általuk célzott fontos közgazdasági előnynek sikeres ered-
 ményre vezetése, az ezt oly nagy mértékben elsilányító idő- s költ-
 ségvesztesség mellőzésével, lényegesen biztosítsassék.

64. Midőn hazánkban a folyószabályozások által eszközlésbe
 vett terjedelmes ármentesítéseknek nagyszerű közgazdasági eredmé-
 nye már régibb idő óta elismertetett, s tetteleg bizonyult is, és az ezen
 vállalati működéseknek jelen stadiumában, az ez irányban való sike-
 res továbbfejlődés tekintetéből újabb törvényhozási intézkedéseknek
 nézünk elébe: feladatunknak ismerjük a f o l y ó k n a k , m i n t t e r -
 m é k e n y i t ő k ö z e g e k n e k mezőgazdasági értékesítését is figyel-
 münk tárgyává tenni.

mivelés üdvös
 fejlesztésének
 eszközei

XXVI. Az ag-
 rariális tör-
 vénykezésnek
 gyorsabb és ju-
 tányosabb esz-
 közlése.

XXVII. Vízijog
 szabályozása.

65. Folyóink völgyeinek, hazánk hajdan vizjárta számosabb rónáinak, de különösen az ujabban ármentesített tereknek televénye, és ennek nevezetes termőképessége nem hagy kétkednünk a felett, mily lényeges tényezők voltak folyóink hazánk termékenységének megalkotásában. E tényállapotok világosan bizonyítják, hogy mezőgazdasági talajunk nagy része a folyók időközönkénti kiáramlásainak iszapüledékéből nyerte azon táperőt, mely termékenységét oly feltünő mértékben fentartotta. Miután a földmvelési iparnak fejlődése nem engedi többé, hogy napról napra tágasbuló gazdasági érdekeink e vizáramlások gyakran nagy veszedelemmel járó esélyeinek kitéve legyenek; s e célból a folyamszabályozások és eltöltésezések nagy horderejű munkája eszközlésbe vétetett, és a folyamáramlások tekintetében némi sikerre is vezetett: mezőgazdaságunk üdvös jövőjének érdekében most már azon feladat állana előttünk, hogy ha egy részt folyamáradásaink hátrányait, a ki-kitörő rombolások megállításával mellőztük, egyszersmind azoknak jótékony részét, azaz a folyamoknak roppant jelentőségű üledéktartalmát, mely mezőgazdaságunk táplálékának kifogyhatlan tárházát képezhetné és az aszályos időjárásban oly annyira éltetővé leendett nedvesítő hatását törekedjünk lehetőleg megtartani, a mi nagymérvű esatornák, s öntözéseknek megalkotását feltételezné. — Analog és hasonczélú volna e feladat azon nagyszerű törekvésekhez, melyek Európának éjszaknyugoti iparos államaiban a legújabb időkben oly csodálatraméltó szívós kitartással és nagy áldozatokkal tétetnek a végre, hogy mindinkább óriási lépésekkel népesedő és terjedő városaiknak latrina-ürülékét földmvelésüknek visszanyerhessék, a helyett, hogy ez az átvonuló folyók által elmosódva s czekekkel a tengerekbe ömölve a földmvelés lánczolatoss köréből teljesen és örök időkre elvonassék. Az e célra sok irányban tett nagy erőmegfeszítések azonban, daczára azon hatalmas eszközöknek, melyekről az illető államok rendelkeznek, mind eddig gyakorlati értékű siker nélkül maradtak. — Folyóink ilyenmü hasznosításának, de a leküzdendő nehézségekre nézve mindenesetre nagyon potencezított feladatával szemben, helyén látjuk a lehetőség tényezőit és esélyeit megérteni.

66. Hazánk nagyobb folyamai általában, még azok is, melyek magában az országban erednek, nem birnak azon viztartókkal, vizgyűjtőmedencékkel, mint azt például Lombardiában az Alpések tövében a számos nagy tavakban, magától a természettől, mind magaslatti, mind az ország területi tekintetében oly rendkívüli áldásként megalkotva látjuk, s a melyek alapfeltételét képezik oly nagymérvű

és rendszeres öntözési műveletek létrehozásának, a minőket csakis az említett országban már a rómaiak ideje óta folytonosan fejlődve szemlélünk.

67. Vizeink folyama nagyobbrészt a terjedelmes rónákon haladván, épen ezen stadiumjaiban nélkülozi azon esési fokozatot, mely által kivezető csatornáknban nagyobb távolságokra vonathatva, egyszersmind oly emelkedett állásponton vezetethetnének, a mely épen a számbaeső nagyobb területeken valamely általánosabb érdekű és hasznosságú öntözések létesítésére alkalmazhatóvá tenné őket.

68. Folyamaink azon tulajdonsága pedig, hogy csak tömege-sebb hóolvadások és esőzésekkel dagadnak magas állásra, ezek hiányában pedig, ugymint a szárazabb éveknben rendkivüli elapadásnak vannak kitéve oly annyira, hogy alig hajókázhatók, és így épen az aszály idején vízszegények, még azon kilátással sem kecsegtethet bennünket, hogy az ország nagyobb rónaságain közzgazdaságilag lényeges értékű nedvesítő közeget lellessünk bennük.

69. Ha már minden más még számos számbaveendő indokok mellözésével, — melyek között a sikeres öntözésre nélkülozhetlen talajátalakitásnak közönségesen alig gyanított rop-pant költségessége előtérben áll, — e felhozott tényleges viszonyok áthághatlan gátakat görditenek elénk, oly nagy horderejű vállalatok-nak létesítésére, mely nagyobb folyóinknak kincstartalmát terjedel-mes rónaságaink földmivelésének gyarapítására megtarthatná és fel-használhatná: vannak az országnak másrészt igen számos vidékei, melyek kisebb folyókkal s patakokkal ellátva, lejtősebb fekvésük s alkalmas helyzetüknél fogva, különösen a fejlődöttebb gazdasági ér-telem előhaladtával, vizeiket nagyobb mértékben mint eddig, mező-gazdaságilag értékesíteni s ez által földmivelésünknek tetemes istá-pot szerezni, termelésünkét hasznosabbá, s versenyképesebbé tenni hivatvák. S e tekintet az, melynél fogva mezőgazdaságunk érdeké-ben fontosnak tartjuk, hogy a vizijog körül teendő törvényhozási intézkedéseknél, — a közlekedési és lecsapolási csatornázások érde-kein kívül — a vizek eme közzgazdasági értékének becse kellő szá-mításba vétetvén, annak lehető kihasználhatása a birtokosoknak biz-tosítottassék. Nem mellözhetjük el itt egyszersmind azon nézetünk ki-fejezését, hogy folyóinknak biztos hajókázhatóság tekintetéből való szabályozását, mint mezőgazdaságunk érdekeinek leginkább megfe-lelő közlekedési eszközt, első rendű szükségnek tekintjük.

70. Azon szoros kötelék, mely a mező- és erdőgazdaság közt **XXVIII. Erdő-** létezik, ezeknek egymásra való kölcsönös hatása, az erdőgazdaság- **szeti törvény.**

nak az erdőmivelés ez időszakai fejlődésével mindinkább a földmivelési ipar terére való közeledése, mindannyi szempontok, melyeknél fogva a földmivelés országos érdekeinek tárgyalásánál az erdőszetnek, mint a földipar láncolatában a közgazdaság e hasonjosultságu tényezőjének üdvös jövendőjéről való gondoskodást, az ügynek kiégészítő részeül tekintjük.

71. Alig találunk egy korszakot hazánk történetében, mely ennek erdőgazdaságára oly pusztító hatással lett volna, mint a legközelebb mult 15 év. A rövidlátó tudatlanság, a mások rovására fortélyoskodó kapzsiság, főleg pedig a tulterhelteések alatt súlyedező létnek önfentartási hatalmas ösztöne, karöltve a közérdekek gyámoltalanságával voltak azon tényezők, melyek e sajnos állapotnak előidézésére közremüködtek.

72. A közérzület méltán égető szükségnek tekinti ily körülmények közt, egy concret erdőszeti törvény által oly intézkedéseknek létrehozatalát, melyek képesek legyenek nemcsak a mindinkább fenyegető veszélyt elhárítani, hanem a józan erdőgazdaság alapfeltételeit is megvetni és biztosítani hazánkban.

73. A hozandó erdőszeti törvénynek helyes alkotási alapelveül tartjuk, hogy az a haladó közmüvelődés szempontjából jelevén ki a helyet, mely az erdőszetet a közgazdaságban megilleti, az okszerű erdőgazdaságot nem mint czélt, hanem mint a közjólet fokozásának eszközt tekintse. Ezen alapelveből indulván ki, világosan körvonalozza azon határokat, meddig terjedhet egyrészt a talaj használatának a tulajdoni jogon és a közjólet arányos gyarapodhatásán alapuló észszerü szabadsága; másrészt pedig a közhatóságnak a magánosok erdőgazdaságába való beavatkozásának jogosultsága, és meddig érijen felügyeletének kötelessége. Továbbá gondoskodják alkalmas módokról, melyek által a feltétlen erdőtalajnak e rendeltetésére való fordítása országszerte eredményesen létesíttessék. És végre magában foglalja életfeltételét azon eszközöknek, melyek erdőgazdaságunknak belterjesebb s így hasznosabb megalapítását biztosan előmozdítani, valamint azoknak, melyek azt meg is védeni képesek volnának.

XXIX. Cselédrend.

74. A legközelebb lefolyt államéletnek hazánkra nézve oly vizsontagságos időszaka következtében, mely minden fenállott rendszerü kötelekeket a legnagyobb mérvben meglazítá, s az éltető szabadság helyett minden irányban a közgazdaságilag is csak káros és vészthozó szabadosságot táplálá, égető szükségnek tünik fel előttünk egy hazánk viszonyaihoz alkalmas cselédrendnek a törvényhozás utján leendő létesítése, melynek jótékony hatása mezőgazda-

ságunk üdvös fejlődésében lényegesen fontos eszközül fogna szolgálni.

75. A tárgyrokonságnál fogva nem mellőzhetjük itt azon szor-^{XXX. Szigoru} moru tényállapotnak kellő figyelembevételét, mely ugyanaz említett ^{igazságszol-} időszakban hazánkba átlántált idegen, s népünk fejlődési fokának ^{gáltatas.} meg nem felelő törvényeknek általános szellemirányából keletkezve, a becsületes ipar és törekvés gyümölcsét, a tulajdont ugyyszólván védtelen állapotba helyezé. E törvényeknek az igazságszolgáltatásban befészkelte azon iránya, hogy a fonakul felfogott humanitás ürügye alatt, minden képzelhető esélyt a gonosztevő menekülhetésére nyújtottak, míg a becsületes kárvallott polgár csak különös szerencse mellett, és végtelen költségeskedéssel juthatott igaz jogának érvényesítésére, és ez által valósággal mintegy a törvény oltalmán kívül állott: épen a humanitás ellenkezőjét fejlesztette, az elerköles-telenedésnek tárt kaput nyitott, s különösen a mezőgazdaságnak legnagyobb hátrányára szolgált. Ez erkölcsi közállapotnak közgazdasági tekintetben való veszélyessége oly fontosnak tűnik fel előttünk, hogy nem mellőzhetjük el a codificáló törvényhozásnak különös figyelmébe ajánlani, hogy általában a szigoru igazságszolgáltatásnak a személy és vagyon oltalmára törekvő, s csak ez által leendett humanus irányát, a mezőgazdaság jobbra való fejlődésének is fontos eszközül tekintse.

76. Hátra van még a mezőgazdaság üdvös előmozdításának ér-^{XXXI. Az ag-} dekében két hatalmas tényezőt érintenünk, s ez az agrariális ^{rariális hitel.} hitel, és gazdasági munkaerőnek megfelelő közintézkedések általi gyarapítása.

77. Az elsőnek égető szükségé váló fontossága gazdasági iparunk előmozdításában, már régibb idő óta közelismerésben részesül, s az előteremtésére célzó fáradhatlan hazafias törekvések a m. földhitelintézet megalkotásában vetették meg a kezdeményezés realis alapját. Megvagyunk azonban győződve, hogy e részt is a cél megközelítése csak az állami pénzvviszonyok, és a minden tekintetben zilált saját viszonyaink s ügynézletünk üdvös átalakulásával leend eszközölhető; mert azon körülményt sem palástolgathatjuk magunk előtt, hogy a hitel nagyobb mérvű meghonosulásának hazánkban, a közviszonyok mostohaságán kívül, még a hitelnek alapfeltételül megkívántató egyéni kellékek hiányában is terjedelmes akadályát tapasztaljuk. — Az e tárgy feletti javaslatok készítése egyébiránt egy külön szakbizottmányra levén ruházva, részünkről csak azon nézetünket kívánjuk nyilvánítani, hogy jelenleg az általánosan nehéz

pénzviszonyok, s e minden esetre hosszabb tartamú gazdasági krízis időszakával szemben, a mezőgazdasági iparnak hitellel való segédmezését, a mobiliaris hitel kifejtésével, vagyis a terményekre való előlegező bankok létrehozásával tartjuk leginkább időszerűnek és valósíthatónak.

XXXII. A földművelési munkaerőnek közintézkedések általi gyarapítása.

78. A nemzeti vagyonnak leglényesebb része minden államban a munkaerőben relik. A munka az, a mi általában értéket teremt, és a munka az, a mely különösen a természetnek alakító erejét a mezőgazdaság üzletében megfelelő értékesítésre emelni képes. De hogy a munka, mint legértékesebb tényezője a nemzetvagyonnak, ezen feladatának valósággal is megfelelhessen, szükséges, hogy az a szó egész értelmében productiv legyen, és hogy ezen productiv képessége, az ő üdvös hatásában, az adott viszonyoknak megfeleljen. Ez pedig elodázhatlanul feltételezi, hogy a munkával a szükséges ismeretek is összekötve legyenek; mert csak ezekből eredhet feladatának józan felfogása, és csak e józan felismerésből származhatik még az eredmény tartósságára nézve is a hasznos tevékenység.

79. Nálunk a nemzeti munkaerőnek nagyon tulnyomó része, lehet mondani 80%-ja a földműveléssel foglalkozik. De veszélyes önámítás volna be nem látnunk, hogy kevés kivétellel, ezen egész mezőgazdasági tényező az időszerű alapos szakismereteknek nagy híjával van. Már pedig kellő figyelemre méltatván azon tetemes érték különbséget, mely a mezőgazdasági ipar terén épen úgy, mint bármely műiparnál, a tisztán nyers és az értelmes munkaerő közt létezik, világosan tűnik fel előttünk gazdasági munkaerőnknek az időszerű szakismeretekkel való nemesítése érdekében teendőik nagyszerű fontossága. A mult nyári nagy események még a legkorlátoltabb nézetűket is eléggé meggyőzhették ez igazságról. Ezen értelemmel való fokozás az, a mit gazdasági munkaerőnknek gyarapítása alatt értünk. És az egész mezőgazdasági munkaerőt átható ez intellectualis nemesítés az, mely leginkább képesítve volna az elgyámoltalanodott, és a pusztulás ösvényére vetődött földművelésünknek, a veszély nagyságának megfelelő gyógyszerert nyújtani. Mert ez nyújthatja egyszersmind az egyedüli biztos alapot a többi e célra vonatkozó tényezőknek is helyes érvényesítésére.

XXXIII. A gazdasági szakképzésnek főtényezői.

80. Helyén láljuk itt legalább fővonalaiban érinteni azon eszközöket, melyek a gazdasági munkaerőnek ez értelmi gyarapítására kiváló hatással lehetnének.

81. Ezek sorában kétségkívül első helyen kell emlitenünk, az általános népnevelésnek áthatóbb, és a valódi polgárisodás követelményeinek megfelelőbb alapokon való létesítését.

82. Továbbá az időszerű, és minden tekintetben hazánk viszonyaihoz alkalmazott gazdasági szakképzésnek megalapítását, és olyan szervezését, mely elegendő életerővel bírjon arra, hogy a mezőgazdasági osztály minden rétegét áthatni, és a mezőgazdaságnak időszerű üdvös fejlesztését gyorsan előmozdítani képes legyen.

83. Az ilyenmü gazdasági szakképzés főtényezőiül pedig e következőket hisszünk leginkább kijelhelhetőnek :

a) gazdasági tanintézetek alapítását, és pedig oly minőségben, hogy ezek valamint az ország terjedelmének, ugy az egyes országrészek viszonyainak, és pedig mind általános mind különösen gazdasági kulturája tekintetében megfeleljenek, és korunk követelésének mind a mezőgazdaság technikai mestersége — mind pedig annak valódi tudományos alapossága hathatós előmozdítására alkalmasak legyenek.

b) a mezőgazdasági szaktanításnak az illető népiskolákba oly módon való bevezetését, hogy ez az elemi oktatásba mintegy beszöve, a népnevelésnek egy lényegesen kiegészítő részévé avattassék. S ezt annál kívánatosabbnak tartjuk, minthogy kivitelére nálunk még gyakorlati tekintetben is helyes alkalom kínálkozik.

c) szabad mozgalmát és tevékeny részvétét a gazdasági egyesületeknek mindenben, a mi ezen gazdasági szakképzés fejlesztésére üdvös és kívánatosnak mutatkozik.

84. A teendőknek csak fölveiben megalapított kijelelését tüzvén ezuttal feladatunkká, ez álláspontunk nem engedi, hogy e fontos gazdasági szakképzés szervezetének, valamint a mezőgazdaság üdvös fejlesztésére czélzó egyéb érintett eszközöknek egyszersmind részletes tárgyalásába bocsájtkozzunk. De meglevén gyözödvé, hogy mindezen tényezőknek csak egy harmonicus egészzé alkotott öszmüködése lehetővé képes nagyobbserü és gyors eredményekre vezetni, szükségesnek tartjuk még azon organismusról szöllani, melyben ezen öszmüködés biztos alapot, s mezőgazdaságunk érdekei a jövöre nézve illendő képviseletet nyerhetnének.

85. A gazda nagyobbbrészt csak legközelebbi környezetére van szoritkozva, s távolabb állván a közmozgalomtól, nem könnyen ismerheti fel a külviszonyok változását, mely a gazdasági üzletnek hozzá való alkalmazkodását is követeli. A földmivélés természetében fekszik, hogy a gazda szívósabban ragaszkodik az átöröklött szokásokhoz működésében, mint bármely más iparos, mert azokat előbb kielégítőnek tapasztalta. A másutt feltünedező látszólagos javításokban sem egy könnyen bizik, mert azoknak az ő viszonyaira való alkalmazhatását többnyire kivihetlennek tartja. Az üzleti haszon és

XXXIV. A földmivélés fejlesztése egy országos szervezetet igényel.

veszteség csak későbbben tűnik fel előtte világosan, és a természet-erőknek hatalmas befolyása mellett kevésbé ismeri fel saját hibáját. Ezekből magyarázható meg, hogy a haladás a mezőgazdaságban általában lassu, hogy egyeseknek kitünőbb működései a közre nézve soká hatás nélkül maradnak, és hogy legalább ez időben nem elégséges, hogy a törvényhozás a fejlődhetésnek külső akadályait elmellőzze, hanem az ország kormányának különös gondoskodása is elkerülhetlenül szükséges a mezőgazdaságnak üdvös fejlesztésére. S azért e szervezetben első szükségének tűnik fel előttünk a közhatóságoknak a g y á m o l i t ó m ű k ö d é s e.

XXXV. A kormány-
má-
nyának fel-
adata a fejlő-
dési korszakok
szerint.

86. Midőn a kormánynek e téren való tevékenységét első szükségének tartjuk, nem azt akarjuk ez alatt érteni, mintha mezőgazdaságunk javításának kezdeményezését a kormánynek kívánánk kötelességeül tenni. Sőt arról vagyunk meggyőződve, hogy nincs veszedelmesebb, mint azon hit, hogy a mezőgazdaság jóra való fejlődésének felülről kell eszközöltetnie, és hogy ez bármi rendeletek és chablon-szerű tervezések által létesíthető. Ez irányu törekvés egyrészt csak a kormányközegeknek egy olynemű tekintély-nimbusba való burkolózását idézné elő, mely minden haladásnak forrását magában öszpontosítandónak híven, csupán kül formákat teremhetne, de minden gyakorlati érték nélkül maradna, míg másrészt a gazdaközönségnek öntevékenységet zsiibasztaná el, a mely egyedül lehetne képesítve az üdvös haladás terére hatolni. Mindaz, a mit e téren a kormány működése alatt értetni kívánunk, abban öszpontosul, hogy a gazdaközönségnek az okszerű haladás ösvényén öntevékenységre való törekvését megfelelő eszközökkel ébressze és g y á m o l i t s a. S ez azon feladat, melynek megfejtésére és valóstítására minden közintézkedési fonalaknak öszfolyóniok kell.

87. Véleményünk szerint az e célra szolgáló eszközöknek, hogy valódi hatással birjanak, általában korszerűeknek kell lenniök, s az időszerű viszonyokra támaszkodva ezektől elmaradniök épen úgy, mint ezeket szökésekkel megelőzniök nem szabad; s e nézetünk támaszpontjainak megvilágításaul felemlítjük, hogy leginkább három korszak az, melyet általában a mezőgazdaságnak haladó fejlődésében az eszközök helyes használatára nézve megkülönböztetünk:

88. Az első a kiindulási, a melyben a gazdaközönség talán még maga sincsen tisztában a követendő helyes irányra nézve. Ebben a legközelebbi cél: az érdekeltséget felkölteni, a haladás szükségét felismertetni, példákat felállítani, melyek utánzásra ingereljenek. Ez

a mindennemű feltünőbb törekvési eredmények díjazásának korszaka, a nélkül, bogy ezekben határozott irányelvek követtetnének; s e korszak az, melynek jelleme tulynomólag a kormányok tevékenységében rejlik.

89. A második a tisztult működési irányok követéseinek korszaka, melyben a magán tevékenységnek ébresztése a részletes felismerés terjesztése által czéloztatik, s ennek gyámolítása határozottan az államviszonyainak leginkább megfelelő fő termelési ágakra szoritkozik, figyelem nélkül hagyván a közgazdaságilag csekélyebb fontosságú ágakat. Ez azon korszak, melyben a saját tevékenység leghatalmasabban képződik, s benne a kormány működése még nem nélkülözhető.

90. A harmadik a már kifejlett önműködésnek korszaka, mely a saját belátás, s felismerésre támaszkodva tudományos alapokon mozog működésében; sőt a tudománynak törekvéseit előmozdítani is képes, semmi kül ösztönzésre, gyámolításra nem szorul.

91. Igen természetes, hogy e korszakok az életben szabott határokkal el nem korlátozva, hanem egymásba átvonulók, s ennél fogva a reájuk vonatkozó közintézkedéseknek is e nemű alkalmazkodását igénylik.

92. Hazánk mezőgazdaságának fejlődése ez idő szerint legnagyobb részben s általában még az első korszakban van, határozott törekvésekkel a második korszakba való átmenetelre. S e helyzete egyszersmind kijeleli a megfelelő irányt és mérvet, melyet az mind a kormány gyámolító működésétől, mind pedig az egyéb ide vonatkozó intézkedések tekintetében igényel.

93. Midőn azonban a mezőgazdaságnak fejlesztésére alkotandó ösműködés szervezetében a közhatósági tevékenységet első rendű tényezőnek jeleljük ki, határozottan meg kell jegyeznünk, hogy ez, habár nem is fajzik el, öntetsző igazgatási viszketeggé, hanem ha a legjobb akaratból indul is ki, még magában véve elegendő egészséges alapot a jövőre nézve nem nyujthat. Ugyanazért a nagy feladat megfjtésében a gazdasági egyleteket, melyekben az öntevékenységnek legilletékesebb tere nyílik, mint főértékű tényezőket szükséges melléje soroznunk.

94. Az egyletek, melyeknek kiindulási alapja a tagoknak kölcsönös érintkezés általi tovább mivelődése, az iparnak egyik ágában sem fejlődhetnek oly sikerrel, mint épen a mezőgazdaságban; mert ez csak mindenki szemeláttára üzethetik, s mert ebben semmiféle fel-

XXXVI. A
gazdasági
egyesületek
fontossága.

fedezés vagy haladás titokban még akkor sem tartható, ha az czéloz-
tatnék, a mire egyébiránt érdeket ingerlő szempontok sem igen létez-
nek. A tapasztalatokróli közlékenység hatalmas előnye a gazdasági
egyleteknek minden más ipartársulatok felett.

95. A gazdasági egyletek e rohamosan haladó kornak első
szükségü intézményei; mert a legalkalmasabb s leggyorsabb közeget
nyujtják az ébresztésre és kölesönös okulásra, különösen ott, hol mint
nálunk a gazdasági irodalom még meg nem honosult. Már maga a
részvét ébresztés egy nagy lépés a haladásra, és ha ehez a tette való
élénk törekvés csatlakozik, a nyujtható jó példák hatalmas ingerül
szolgálhatnak, hogy az elérhető fejlődés általánosan gyorsittassék.
E tekintetek kimutatják mind közgazdasági fontosságát, mind pedig
szükségét a vidéki gazdasági egyesületek minél na-
gyobb számban való létesítésének.

XXXVII. A
vidéki gazda-
sági egyletek.

96. Hogy azonban e gazdasági egyesületek feladatuknak meg-
felelhessenek, a mint egyrészt első kellékük, hogy tartózkodva minden
politikától egyedül a mezőgazdaság érdekeinek előmozdítására szorit-
kozzanak, úgy másrészt mellözhetlen az ő tevékenységüknek minden
kormány befolyástól ment szabadsága. Ugyanazért azoknak alaku-
lása sem terjedelmük, sem belszervezetük, vagy külön czéljaik tekin-
tetében, vonatkozzanak ezek a mezőgazdaságra általánosan vagy
annak bármely egyes ágára különösen, korlátozások alá nem eshetik.
És feltéve, hogy a szükséges értelmi erővel rendelkeznek, minél ki-
sebb területre, s minél tüzetesb czélokra szoritkoznak ez egyesületek,
annál hatályosabb — a viszonyok, és érdekek homogenitásánál fogva
— működésük szakképződési tekintetben.

XXXVIII.
Gazdasági ke-
rületek alakí-
tása.

97. De miután az egyesületeknek a szakbeli kölesönös képző-
dés előmozdításán túl, még azon lényeges rendeltetésük is van, hogy
a mezőgazdaság érdekében követendő közintézkedési ösvényt és
eszközöket kijeleljék, és azoknak fogyanatosítására a kormánynak is
segédkezet nyujtsanak, s általában a földmivelési érdekeket hatha-
tósan képviseljék: e célra szükségesnek látjuk, hogy az országban
a gazdasági viszonyok hasonneműsége szerint gazdasági kerületek
törvényhozásilag alkottassanak, s az egyes vidéki egyesületek — is-
mét érdekeik szerint — ily kerületi egyesületekbe csopor-
tosuljanak. Hat vagy hét ilyenmü gazdasági kerületnek országos ala-
kitása megfelelne hazánk különböző gazdasági érdekei első szük-
ségének.

XXXIX. Ke-
rületi gazda-

98. A kerületi egyesületek a hozzájuk csatlakozott vidéki egye-
sületek tagjaiból fognak állani. Ezen vidéki egyesületeknek elnökei

képeznék annak igazgató választmányát, a mely ügyeit vezetné. Egyébiránt a kerületi egyesületek magukat saját belátásuk szerint belsejreveznék, s meghatároznák gyülekezeteiknek helyét és idejét.

sági egyletek,
azoknak fel-
adata

99. A kerületi egyleteknek feladata volna az összes mezőgazdasági fejlődésnek előmozdítása saját kerületükben, s egyebek közt különösen díjjak kifizetése s odaitélése, kiállítások rendezése és vezetése. Ez fogna a vidéki egyletekhez illető kérdéseket intézni megfejtés és felvilágosítás végett, a gazdasági statistika összeállítását előmozdítani, a gazdasági fejlődés hiányait kikutatni s tehetsége szerint elhárítani, végre a kormányhoz indítványokat juttatni, valamint a kormánynak illető közegéitől hozzá intézett kérdésekre véleményezést szolgáltatni. Ez lenne a kerület összes gazdasági érdekeinek képviselője.

100. A földmívelési országos szervezetnek egyik láncszemét képeznék továbbá a kormánynak mindegyik gazdasági kerületre külön kinevezendő, s utasítással ellátandó Földmívelési Biztosai, és Erdő-Felügyelői, ugys mint a földmívelésre és erdőszetre vonatkozó rendeleteinek végrehajtói, és a törvényszabta állapotnak felügyelői.

XXXX. Országos gazdasági
biztosok,
és erdőfel-
ügyelők kerü-
letenkint.

101. Ezek volnának az illető kerületeknek gazdasági és erdőszeti ügyeiben előadók a ministeriumban, tagjai a földmívelési tanácsnak, kormánybiztosok a kerületi gazd. egyesületeknél, s ezeknek közös ügyeiben a végrehajtó organumok. E földmívelési biztosoknak és erdőfelügyelőknek tüzetes feladata volna: saját kerületében teljes figyelmét a földmívelés általános fejlesztésének előmozdítására fordítani; a feltűnő hiányokat az illető helyen bejelenteni; egyeseknek kiváló értékű törekvéseire a figyelmet felhívni; az egyesületeknek és magánosoknak is kellő felvilágosításokat nyújtani, közös gazdasági vagy erdőszeti vállalatoknak létesítéséhez segédkézzel járulni; a kerületi egyesületek gyűléseiben és választmányjaiban résztvenni, ezek és a ministerium közt kapcsolatot szolgálni; különösen pedig a mező- és erdőgazdasági statistikának helyes megalkotásáról, és kifejlesztéséről gondoskodni.

102. Az alkotandó országos földmívelési szervezetnek végre egy kiegészítő szükséges tagjául tünik fel előttünk egy országos földmívelési Tanácsnak alakítása, mely a kormánynak a mező- és erdőgazdaság érdekében teendő minden általános és fontos intézkedéseire nézve tanácsadó organumát képezné. Ez volna az összes földmívelési igényeknek képviselője a kormány irányában, ez alkotná a kerületi egyleteknek összekötő képesét minden közügyekben,

XLI. Országos
földmívelési
tanács.

melyek nem a végrehajtást illetik; ez volna központja a földmivelés érdekében különféle irányban elforgácsoltan működő erőknek.

103. A földmivelési tanácsot alkotnák :

a) a kerületi egyesületeknek három három tagja, és pedig az elnökök két válssztott küldöttel,

b) a gazdasági tanintézeteknek három képviselője.

c) a természettudományoknak két képviselője, és

d) a kerületi gazdasági biztosok és erdőfelügyelők.

104. A földmivelési tanácsnak szabadságában állana egyes szakokra magát illető szakértők által kiegészíteni, valamint ilyeneket egyes esetekben tárgyalásaikhoz meghívni. A. b) és c) alatt megjelelt tagok a kerületi egyesületek képviselői által fognának a ministeriumnak kijeleltetni, s ez által három évre kineveztetni.

105. A földmivelési tanács maga választja tagjai közül az elnököt, megalkotja statutumait, és az ügyrendet saját belátása szerint, összeül az általa kijelelt helyen és időben, és annyi időre, míg minden tárgyalandói bevégeztetnek. Alárendelve volna az illető földmivelési ministeriumnak. Tanácskozásai kiterjednének mindarra, a mi az ország földmivelését illeti, s ennélfogva véleményez oly törvények és rendelkezések felett, melyek azt érintik; és javaslatokat tesz, melyek a földmivelésre, a gazdaszakképzésre, a gazd. statistikának kifejlesztésére, a közlekedésre, s mindezeknek a kormány és az egyesületek által eszközzendő előmozdítására vonatkoznak.

106. E földmivelési tanács jogositva lenne a földmivelést illető tárgyakban a közhatóságoktól magának kellő adatokat és felvilágosításokat adadni, és különösen a kerületi biztosok és felügyelők volnának kötelezve neki minden ide vonatkozó közleményekkel szolgálni. A földmivelési tanácsnak tárgyalásai legalább kivonatilag nyomtatásban közlendők.

XLII. Külön
földmivelési
Ministerium.

107. Magától értendőnek tartjuk, hogy e szervezetnek zárkövét egy külön gazdasági ministerium képezze.

108. Midőn az országos gazdasági ügynek ilyenemű szervezetével hiszszük elérhetni azt, hogy mind a kormánynak, mind az érdeklelt gazdaközönségnek nemcsak jogosult, de kötelességteljes s viszonyainknak megfelelő és szabályozott öszműködése által földmivelési iparunknak üdvös fejlődése a legbiztosabban és leggyorsabban leend eszközölhető, és e szervezetnek törvényszerű megalapítását javasoljuk; kötelességünknek ismerjük egyszersmind, hogy nézeteinket nyilvánítsuk az iránt: mi alpból és mi módon lehetne legalkalmasabban fedezni azon költségeket, melyek közgazdaságunk e leglénye-

geesebb ágának ily szervezet mellett leendő hatályos előmozdítására szükségképen megkivántatnak ?

109. Kellő figyelembe vevén azt, hogy a létező országos pénz-alapok már ugyis sok oldalról tulságosan igénybe véve és terhelve vannak; továbbá, hogy e költségeknek az általános közadóalpra való utalásával, az eddig tapasztalt államháztartási intézkedések nyomán, az ország földmivelésének legfeljebb csak kegyelemhulladék juthatna; de tekintvén egyszersmind, hogy a közös pénztárak bő anyagot nyújtanak a közösre való vétkezésre, és a nem eléggé ellenőrizhető pazarlásra, a mire pedig e hazának módja már semmikép nincsen: leginkább biztosítva látnánk földmivelésünk érdekeinek hatályos előmozdítását az által, ha e célra külön pénz alap jeletetik ki.

110. Minden körülményeket számbavéve pedig, nem javasolhatunk sikerrevezetőbbet, mint hogy e rendszeresítendő költségek fedezésének alapjául az ezeket igénylő földbirtok vétessék, a mint az t. i. haszonvehetőségénél fogva földadó alá esik. Vétessék pedig ez alapul területére nézve, és egyenlően, miután a soványabb vidékek a közápolásnak még nagyobb szükségét látják, mint a termékenyebbek. A lehető legkisebb census, t. i. 1 kr. katastr. holdanként nem esnék neheze a földbirtokosnak, midőn ez által földmivelési érdekeit oly hathatósan előmozdítani látná. És ezen évenkénti krajezáros census eredményezte pénzösszeg elegendő is volna, hogy a földmivelési iparnak korszerű kifejlesztését minden irányban lényegesen megindítani képesek legyünk.

111. Az adó alá eső földterület mindennemű mívelési ágaiban összeszámítva teszen :

Magyarországban :	31,626,343	catastr. holdat.
Erdélyben :	8,265,292	„ „
Összesen :	39,891,635	catastr. holdat.

A krajezáros census mellett eredményezne ez évenként 398,916 frt. 35 krt. Ehez számítva még a budai várépítésből fenmaradt s ő Fel-sége által a lótenyészésre és gazdasági tanintézetekre rendelt s 500 ezer frtot meghaladó tőkeösszegnek kamatait is, ellenben lerová-sba véve az adóbeli deperditákat, biztosan számíthatjuk a földmivelésnek e külön pénzalapból létesítendő bevételi budgetjét általában 400 ezer frtra.

112. Szükségesnek tartjuk egyszersmind e pénzalapnak miként leendő felhasználását, vagyis a földmivelésnek kiadási budgetjét leg-

XLIII. Az országos földmívelési szervezetnek külön pénzalapja.

XLIV. E földmívelési szervezetnek budgetje, bevételeiben és kiadásaiban.

alább főrovatonkint s száztóliakban kijelelni. Nézetünk szerint ezen 400 ezer forintnyi pénzalapból fordítandó volna :

1. a külön földmívelési ministeriumra és annak organumaira, bele értve a kerületi gazdasági biztosokat és erdőfelügyelőket 15⁰/₁₀ vagyis 60,000 frt.

2. Az országos földmívelési tanácsra 5⁰/₁₀ vagyis 20,000 frt.

3. a földmívelés fejlesztésének előmozdító eszközeire, ugymint :

a) a gazdasági és erdészeti tanintézetekre,

b) mintagazdaságokra,

c) az e térre vonatkozó tudományos czelokra, ugymint : pályakérdések kitézésére, vegyészeti és földtani vizsgálatoknak, valamint szakbeli utazóknak segedelmezése, gyűjtemények létesítése, szaktudományos munkák kiadásának és kísérleteknek előmozdítása, a gazdasági és erdészeti tanárságra magukat kiképezni törekvő férfiak számára kellő stipendiumok, s több efféle kiadásokra,

d) a gazdasági és erdészeti egyletek által létesítendő kiállítások és versenyekben mind az állattenyésztés és növénytermelés, mind pedig a gazdasági müpar és ügyesség körében való országos díjjazásokra, s egyes termelési ágaknak kellő serkentésére, összesen 50⁰/₁₀ vagyis 200,000 frt.

4. különösen a lótenyésztés előmozdítására 10⁰/₁₀ v. 40,000 frt.

5. nagyohb országos javításoknak, ugymint véderdők ültetése, töltészek, csatornázások, öntözési vállalatok előmozdítására és segedelmezésére 20⁰/₁₀ vagyis 80,000 frt.

113. Megjegyezzük e kiadási budgetvázlatra nézve, hogy ennek mirefordítási tervezetében határozottan szükségesnek tartottuk a földmívelés érdekében, nem annyira az országos erővel eszközözendő egy s másféle beruházásoknak közvetlen eszközöltetését indítványozni, mint inkább arra fektetni a súlypontot, hogy a gazdaközönségnek öntevékenysége a jobbra való fejlődésre serkentessék, és erre való képessége minden uton módon előmozdittassék.

XLV. Az országos gazd. és erdészeti tanintézeteknek alap- és körvonalai.

114. Ez álláspontunk megjelelése után nem mulaszthatjuk el még, mielőtt e javaslatunkat bezárnánk, néhány körvonallal érinteni a gazdasági tanügyet, melynek szerencsés elintézésétől leginkább feltevéztetik földmívelési iparunknak üdvös haladása. Nem mulaszthatjuk azt annál is inkább, mert az e részt eddig tett intézkedéseket a keszthelyi intézetnek megalakításában, kénytelenek vagyunk általában is, de különösen hazánk gazdasági fejlődésének viszonyait tekintve, lényegesen elhibázottaknak, s czélra nem vezetőknek tekinteni.

115. A gazdasági tanügynek gyakorlati értékű létesítésénél általában a következő főszempontokat tartjuk alapul veendőknél:

1. Állíttassanak a gazdasági tanintézetek földmivelési kerületenként, mintegy az országnak gazdaságilag lehető homogen minőségben csoportosított vidékeinek megfelelőleg.

2. Legyen mindegyik intézetnek gyakorlati alapja egy a vidékek gazdálkodásához és körülményeihez mért terjedelmű és berendezési példánygazdaság, de mint haszonbéres haszongazdászati.

3. E megfelelő haszonbéres jószágot kijelelni és saját magorására megszerezni a kerületi egyesületnek feladata, és csak ennek kimutatásával veheti igénybe a tanintézetnek rajta leendő országos felállítását. Megmaradván természetesen az egyesületnek a gazdálkodásra való intézkedési felügyelet.

4. Állíttassanak ez intézetek a kerületi közlekedésnek egyik főpontja közelében, hogy azok a kerületi gazd. egyesületnek is gyűlpontjául szolgálhatván, annak egyszersmind mintegy köztelkév és működési terévé válhassanak. Így egyrészt a tanintézetek ezen a gazdasági közlekedéssel való folytonos és nyílt összeköttetésükből egy kiapadhatlan élesítő erőt nyervén, életrevaló törekvésük biztosítottának; míg másrészt a gazdasági egyesületek működése is lényeges és tárgyilagos alpra tenne szert és mindinkább határozott üdvös irányra vergődhetnék. E kapcsolatos egymásra való befolyásuk által pedig szükségképen mindegyiknek hatása életrevalóbbá és eredményteljesebbé válnék.

5. Legyenek e kerületi tanintézetek gyakorlati irányuk mellett az alapos tudományosságban egyszerűek, nehogy az épen szükséges kereten túlterjeszkedve, lényeges hatásuk kockáztassék.

6. Alakíttassanak úgy, hogy hatásuk a gazdaközönség minden osztályára kiterjedjen, s bennök az erdészek és néptanítók is megfelelő kiképzést nyerhessenek.

E kerületi tanintézeteken túl pedig, mintegy a gazdasági tanügy betetőzéseül, eszközöltessék a pesti egyetemnél egy tanosztály, mely a kerületi gazd. tanintézetekbe se nem férő, de sikeresen nem is helyezhető államgazdászati tudományokban nyújtana oktatást azon gazdanövendékeknek, a kik még magasb kiképzést igényelnek és keresnek. Ide volna sorozandó még egy megfelelő külön állatgyógyászati cursusnak berendezése.

8. Ugyan e fokozatba teendő a selmeczi erdészakademiának fentartása s átalakítása.

**XLVI. Tör-
vényhozási in-
tézkeések.**

116. Ez elvileges előterjesztéseink folytán hazánk földmivelése üdvös fejlesztésének érdekei, közgazdasági tekintetben, a következő törvényhozási intézkedéseket kívánják:

1. Az adózási mérv és rendszernek okszerű átalakítása.
2. A vámpolitikának a földmivelés érdekeivel összhangzóbb megállapítása.
3. A földmivelési érdekeknek megfelelőbb szállítási eszközök létesítése.
4. Az agrariális törvénykezésnek gyorsabb és jutányosabb esz közlése.
5. Vízijog szabályozása.
6. Erdőtörvény.
7. Cselédrend.
8. Az agrariális hitelnek bővebb forrásai.
9. A földmivelés fejlesztésének tekintetében megkívántató országos szervezet, s annak budgetje.

Zárszó.

Előterjesztettük ez emlékiratunkban a főszempontokat, melyeket földmivelésünknek mind jelen állapota mind jövője tekintetében számbaveendőknek tartunk, s kijeleltük legalább körvonalalaiban az eszközöket és módokat, melyek által annak üdvös kifejlését leginkább biztosítva látnánk. Ezennel átadjuk véleményezésünket a nyilvánosságnak a czélból és azon alakban, hogy nézeteink az érdekelteknek nagyobb körü megvitatása tárgyává tétetvén, s lehetőleg helyesebbekkel pótoltatván, a közrészvét és többoldalu tárgyalás által, elsanyarodott földmivelésünknek állandó jobb jövője, melynek esélyeihez állami létünk is minden körülmények közt elválaszthatlanul van kötve, törvényhozásunk intézkedéseiben biztos alapokat nyerhessen.

MAGYAR KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYESÜLET
KÖNYVTÁRA

